

Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun hyödyt

Anna Leinonen

2024 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun hyödyt

Anna Leinonen
Liiketalouden koulutus
Opinnäytetyö
05/2024

Anna Leinonen

Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun hyödyt

Vuosi

2024

Sivumäärä

65

Opinnäytetyön tarkoitus on selvittää mitä hyötyjä asiantuntija-avusteisesta tuomioistuin sovittelusta on lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvään riidan ratkaisussa verrattuna siihen, että asia ratkaistaisiin oikeuden-käyntimenettelyssä erityisesti riidan osapuolille eli vanhemmille. Työssä kuvaillaan lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta, sekä oikeuden-käyntiprosessia sekä sovittelumenettelyä. Tavoitteena on kirjallisen materiaalin sekä sovittelijatuomareiden haastattelujen pohjalta tutkia sovittelun hyötyjä riidan osapuolille.

Suomessa käräjäoikeus käsittelee vuosittain noin 2000 huoltoon liittyvää riitaa. Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä oikeudenkäynti nähdään yhteiskunnalle ja osapuolille rasakkaana prosessina. Vuonna 2014 asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun asetettiin vaihtoehdoksi huoltoriidan ratkaisemiselle onnistuneen kokeilun jälkeen.

Opinnäytetyö on toteutettu lainopin menetelmää käyttäen sekä laadullisen tutkimuksen, erityisesti haastattelujen avulla, keräten tietoa lapsen huollon, asumisen ja tapaamisoikeuden käsittelystä oikeudenkäyntimenetelmässä sekä asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovitte- lussa. Työtä varten on haastateltu neljää käräjäoikeuden tuomaria, ja haastatteluissa tuoma- reilta kysyttiin kysymyksiä liittyen asiantuntija-avusteiseen sovitteluun sekä oikeuden-käynti- menettelyyn. Haastattelut nauhoitettiin, joista koottiin vastauksien perusteella aiheittain ly- hyet tiivistelmät.

Työn esille tulleiden tietojen perusteella voidaan katsoa, että sovittelu on tehokas ja nopea menetelmä, jossa vanhemmat oppivat ratkaisemaan ongelmia itse, sekä saamaan heille toimi- van ratkaisun. Sovittelussa voidaan ratkaista vanhempien konflikti kokonaisuudessa, ja kes- kustella siihen vaikuttavista muista asioista, jotka eivät oikeudenkäyntimenetelmässä ole merkityksellisiä. Työn pohjalta voidaan todeta, että sovittelu kannattaa matalallakin kynnyk- sellä aina aloittaa, mutta sovittelu vaatii vanhemmilta avoimuutta ja joustavuutta.

Asiasanat: asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu, lapsen huolto, oikeudenkäyntime- nettely

Anna Leinonen

The benefits of expert-assisted court mediation

Year

2024

Pages

65

The objective of this thesis was to investigate what are the benefits of expert-assisted mediation regarding custody disputes and visitation rights are compared to solving the dispute through judicial process, especially for the parties of the dispute, parents. Described in my thesis are custody of child, residence of child and visitation rights and also judicial process and expert-assisted mediation. Aim of this thesis are to investigate through written materials and interviews of judges the benefits of expert-assisted mediation, for the parties of the dispute.

Finnish district court handles approximately 2,000 child custody related disputes every year. Court proceedings related to child custody and visitation rights are seen as a burdensome process for society and the parties. In 2014, expert-assisted court mediation was established as an option for resolving custody disputes after a successful trial.

This thesis was executed using the method of legal theory and qualitative research using interviews, to gather information about child custody, residence of child and visitation rights in the judicial procedure method and in expert-assisted court mediation. Interviewed for this thesis were four district court judges, and the interviewees were asked about topics regarding expert-assisted mediation and court proceedings. The interviews were recorded, from which were compiled short summaries by topic based on the answers.

The main principal conclusion is that mediation is an effective and fast method in which parents learn to solve problems themselves and get a solution that is particularly fitting for them and their needs. In mediation, the parents' conflict can be resolved as a whole, and other issues affecting it can be discussed, which are not relevant in the court method. Based on findings of this thesis, it can be concluded that mediation is always worth starting even at a low threshold, but mediation requires openness and flexibility from parents.

Keywords: expert-assisted court mediation, child custody, judicial procedure

Lyhenteet

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (*LHT*)

Oikeudenkäymiskaari (*OK*)

Oikeusapulaki (*OaL*)

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (*LTP*)

Hallituksen esitys (*HE*)

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (*Riit-SovL*)

Euroopan ihmisoikeussopimus (*EIS*)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (*EIT*)

Tuomioistuinlaki (*TiL*)

Sisällys

1	Tausta.....	9
1.1	Tutkimuskysymys ja sen rajaus.....	10
1.2	Menetelmät ja lähteet	11
2	Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus suomessa	12
2.1	Lapsen etu	13
2.2	Lapsen huolto.....	14
2.3	Lapsen asuminen	16
2.3.1	Vuoroasuminen.....	16
2.4	Lapsen tapaamisoikeus	17
2.4.1	Vieraannuttaminen	18
2.4.2	Tuetut ja valvotut tapaamiset.....	19
2.4.3	Täytäntöönpano ja uhkasakko	19
3	Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu	21
3.1	Asiantuntija-avustaja ja sovittelija.....	22
3.1.1	Luottamus ja salassapito	23
3.2	Sovittelun kulku	23
3.3	Kokeilusta valtakunnalliseksi menettelyksi.....	25
3.3.1	Kokeilun seuranta	27
3.3.2	Sovittelukokeilun lopputulos.....	27
4	Oikeudenkäyntimenettely	28
4.1	Asian kiireellisyys	30
4.2	Kirjallinen valmistelu	32
4.3	Valmisteluistunto.....	32
4.4	Väliaikainen määräys	34
4.5	Pääkäsittely	35
4.6	Lapsen kuuleminen	36
4.7	Selvityksen hankkiminen hyvinvointialueelta	37
5	Käräjätuomarin näkemys sovittelusta	39
5.1	Tuomareiden kokemus lapsiasian ratkaisemisesta tuomioistuimessa ja sovittelujen keskimääräinen määrä kuukaudessa.	40
5.2	Sovittelijan ominaisuudet ja valmistautuminen sovitteluun	40
5.2.1	Valmistautuvatko tuomarit sovitteluun?	41
5.3	Sovittelun kulku	42
5.4	Sovittelun hyvät ja haastavat puolet.....	44
5.4.1	Sovittelun haastavat puolet.....	45
5.5	Oikeudenkäynnin haastavat puolet	47

5.6	Sovittelu menettelyn edistäminen.....	48
5.7	Sovittelun esteet	49
5.8	Sovittelun hyödyllisyys osapuolille verrattuna oikeudenkäyntimenettelyn hyötyihin 49	
	5.8.1 Oikeudenkäynti parempi vaihtoehto riidan ratkaisemiseen?	50
5.9	Sovittelijoiden omat kommentit sovitteluista	51
6	Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelu vai oikeudenkäyntimenettely vaihtoehtona lapsiasian ratkaisemiseen?	52
6.1	Käsittely	52
6.2	Oikeudenkäyntikulut	55
6.3	Ratkaisu	57
7	Johtopäätökset	59
	Taulukot	64
	Liitteet	65

1 Tausta

Vanhempiensa avioeron Suomessa kokee vuosittain noin 30 000 lasta. Suurimassa osassa tapauksissa vanhemmat sopivat keskenään lapsia koskevat asiat ja vahvistavat nämä sopimukset sosiaalilautakunnalla. Niissä tapauksissa, joissa vanhemmat eivät pääse sopuun lasten asioista, päätyvät useimmiten käräjäoikeuden käsiteltäviksi. Käräjäoikeus käsittelee vuosittain jopa 2000 huoltoriitaa, joista noin puolet ovat uusinta riitoja, joissa vanhemmat kokevat, että edellinen päätös ei ole ollut oikeudenmukainen. Huoltoriidat ovat usein pitkiä ja raskaita, ja siinä laadittavat olosuhdeselvitykset kuormittavat myös sosiaalihuoltoa.¹ Asian käsittely käräjäoikeudella on usein kallis ja uuvuttava prosessi. Hallituksen esityksen mukaan huoltoriidan kustannus alioikeudessa on keskimäärin noin 3 100–3 300 euroa, johon ei ole mukaan luettuna mahdollisia tulkkauskustannuksia tai muita kustannuksia, joita huoltoriitoihin voi sisältyä. Lapsen huoltoon liittyvä käsittely käräjäoikeudessa kestää keskimäärin noin 8-9 kuukautta.²

Vuonna 2011 oikeusministeriö aloitti kolmen ja puolen vuoden mittaisen kokeilun asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriidan sovittelussa neljässä käräjäoikeudessa. Tavoitteena kokeilussa oli saada vanhempien erimielisyydet nopeasti käsittelyyn sekä asian nopea käsittely, saavuttaa lapsen edun mukainen, kestävä sovinto sekä tuomioistuimen ja sosiaalitoimen voimavarojen säästäminen. Lopputuloksena oli, että sovittelun avulla voidaan parantamaan lapsen asemaa oikeudenkäytössä sekä huomattiin kahden ammattikunnan edustajan, sovittelijatuomarin ja asiantuntija-avustajan, työskentely työparina tuo sovitteluun merkittävää lisäarvoa ja auttaa vanhempia löytämään ratkaisuja erimielisyyksiinsä.³ Sovittelussa saadut tulokset olivat niin vaikuttavat, että, asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu vakinaistettiin kaikkiin tuomioistuimiin 1.5.2014 alkaen, ja huoltolakiin tehtiin uusi 3 a luku ja tuomioistuinsovittelulain luku 5 ja 10 §:ä sekä sosiaalihuoltolain 17 luku muutettiin vastaamaan vakinaistettua menettelyä.⁴

Vanhemmille on tärkeää korostaa erotilanteissa, että huoltoon liittyviä asioita voidaan sovittaa myös käräjäoikeudessa. Huoltoriidat nähdään usein raskaina ja kalliina prosesseina, joka voi pahimmassa tapauksessa korostaa vanhempien erimielisyyksiä, ja hankaloittaa jo vaikeita suhteita edellisestään. Asiantuntija-avusteinen sovittelu on nopeampi tapa saada vanhemmille itselleen sopiva ratkaisu lapsiin liittyviin asioihin nopeasti ja edullisemmin. Olen itse töissä käräjäoikeudella riitaosastolla, jolla käsitellään paljon lapsien huoltoon liittyviä asioita.

¹ Asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu valtakunnalliseksi 2014

² HE 186/2013 vp, 15

³ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011–31.12.2013. Loppuraportti 2013, 122

⁴ Aaltonen 2015, 56

Olen työssäni huomannut työni kautta asiantuntija-avusteisen sovittelun hyödyt ja tavoitteeni onkin antaa kattava ja ytimekäs tutkielma asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun eduista.

1.1 Tutkimuskysymys ja sen rajaus

Aiheena tässä työssä on asiantuntija-avusteinen tuomiosituinsovittelu ja sen hyödyt verrattuna oikeudenkäyntimenettelyyn. Opinnäytetyön pääasiallinen tutkimuskysymys on, että mitkä ovat asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun hyödyt verrattuna oikeudenkäyntimenettelyyn erityisesti vanhemmille. Tarkoituksena on kertoa juuri, miksi riidan osapuolten kannattaa kokeilla sovittelua oikeudenkäynnin sijaan ja missä tilanteissa varsinkin sovittelusta on hyötyä. Tarpeen on myös perehtyä, haastattelujen avulla, että onko tilanteita, joissa sovittelu ei ole sopiva vaihtoehto, vaan asia tulisi käräjäoikeuden näkökulmasta ratkaista oikeudenkäyntimenettelyssä. Työssä tarkastellaan myös lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoi-keuteen liittyviä periaatteita ja niiden taustalle olevia asioita. Käydään myös läpi oikeudenkäynnin prosessia, kun käsitellään lapseen liittyviä asioita.

Tutkimuskysymyksiä työssä on:

1. Mitä hyötyjä asiantuntija-avusteisella tuomioistuin sovittelulla on riidan osapuolille verrattuna oikeudenkäyntimenettelyyn?
2. Miten oikeudenkäynti prosessi etenee lapseen liittyvässä riita-asiassa?
3. Mitä asioita lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamiseen liittyy oikeudellisesti?

1.2 Menetelmät ja lähteet

Opinnäytetyössä käytetään oikeusdogmatiikan eli lainopin menetelmää. Lainopin tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Lainoppi on keskeisiltä osiltaan oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tutkimusta ja aivan erityisesti niiden sisällön selvittämiseen tähtäävää toimintaa, jota kutsutaan tulkitsemiseksi. Lainopin keskeinen tehtävä on myös tutkimuskohteen systematisointi eli voimassa olevan oikeuden jäsentäminen. Lainopin keskeisin tutkimusongelma on selvittää, mikä on voimassa olevan oikeuden sisältö kulloinkin käsiteltävässä oikeusongelmassa.⁵ Tässä työssä tutkitaan oikeuskirjallisuuden ja säädöksen pohjalta asiantuntija-avusteista tuomioistuinsovittelua sekä lapsen huoltoon liittyvän asian ratkaisemista oikeudenkäyntimenettelyssä. Selvitetään tulkinnan pohjalta, että onko asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu parempi vaihtoehto asian huoltoriidan ratkaisemiseen ja, mitä hyötyjä menettelyssä on verrattuna oikeudenkäynti menettelyyn.

Työssä käytetään myös laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on pyrkiä ymmärtämään tutkimuksessa tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Tässä menetelmässä ollaan siis kiinnostuneita tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemuksista, ajatuksista, tunteista ja niistä merkityksistä, joita henkilöt tutkimuksen kohteelle antavat. Erilaiset haastattelut ovat tutkimuksen aineiston keruu metodina eniten käytetyin.⁶ Työtä varten haastateltiin neljää eri käräjätuomaria, jotka toimivat sovittelutuomareina asiantuntija-avusteisessa sovittelussa. Tavoitteena on saada heiltä tietoa lainkäyttäjän ja asian ratkaisijan näkökulmasta, miksi asiantuntija-avusteista tuomioistuinsovitte-
telua kannattaa ehdottaa vanhemmille vaihtoehtoksi asian ratkaisemiseen ja mitä hyötyjä menetelmässä on.

Lähteinä käytettiin lakeja, erityisesti laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) sekä laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (2011/394), lain esitöitä sekä oikeuskirjallisuutta. Kerättiin myös tietoa lainkäyttäjien näkökulmasta käräjäoikeuden tuomareilta haastattelun muodossa.

⁵ Hirvonen 2011, 22-24

⁶ Puusa & Juuti 2020

2 Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus suomessa

YK:n lapsenoikeuksien yleissopimus on Suomea oikeudellisesti sitova ihmisoikeussopimus, joka tuli voimaan vuonna 1990. Sopimuksen velvoitteiden noudattamista kansainvälisesti valvoo YK:n Lapsenoikeuksien komitea. Lapsi nähdään sopimuksessa alle 18-vuotiaana henkilönä, jollei hän lain perusteella saavuta täysi-ikäisyyttä aikaisemmin. Yleissopimuksessa lapseen keskitytään yksilönä, jolla on mahdollisuus kehittyä ja tarve saada suojelua ja tukea. Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä ja ne tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Pelkästään lapsen tarpeiden täyttämistä on yleissopimuksen myötä siirrytty lapsen oikeuksien takaamiseen ja tukemiseen. Lapsi on oikeuksien subjekti ja sopimuksen lähestymistapa on oikeuspohjainen. Yleissopimuksen artiklan 2 mukaan valtiolta on ensisijaisesti vastuussa siitä, että yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet taataan kaikille valtiovallan lapsille ilman minkäänlaista erottelua tai syrjintää. Lapsille kuuluvat kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia, sivistyksellisiä ja sosiaalisia oikeuksia sekä suojeluun liittyviä oikeuksia. Vammaisilla, pakolaislapsilla ja vähemmistöön kuuluvilla lapsilla on lisäksi erityisoikeuksia. Oikeuksien toteuttamiseksi yleissopimus edellyttää lainsäädännöllisiä, hallinnollisia ja muita toimenpiteitä.⁷

Sopimuksen neljää keskeistä yleisperiaatetta tulee noudattaa sopimuksen kaikkien oikeuksiin soveltamisessa: syrjinnän kieltä, lapsen edun ensisijaisuus, oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen huomioon ottaminen hänen iän ja kehitystason mukaisesti.⁸

Vuonna 1984 suomessa tuli voimaan lapsen huollon sisällöstä ja huoltajien velvollisuuksia koskeva laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Laki oli aikanaan hyvin moderni laki ja oli omalla ajallaan edistynyt ja uudisti merkittävästi suomalaista lapsioikeudellista ajattelua.⁹ Lain tarkoituksena oli luoda järjestelmä, joka mahdollistaa lapsen yksilöllistä etua toteuttavaan asiaratkaisuun päätyminen. Uutta aikakaudelle oli lakiin mukaan otettu lista huollon tavoitteista. Keskustelua herätti ajatus lapsen suojelun ja itse määrittämisen välillä, lasta tulisi suojella, mutta samalla tuettava itsenäisessä kasvamisessa. Uudistunutta oli lapsen aseman määrittely hänen oikeuksiensa avulla, lainsäädännön lähtökohtana voitiin pitää lapselle kuuluvan oikeuden saada huolenpitoa. Aiemmin lapsen ja vanhemman suhde nähtiin alisuhteena, mutta uusi lapsenhuoltolaki asetti huoltajan päätösvalalle lapsen oikeuksien asettamat rajat. Lapsen huoltoa koskevassa käsittelyssä asian aktiiviset toimijat olivat

⁷ YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma, 14

⁸ YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma, 15

⁹ Kangas 2023, 107

aikuiset, lapsi haluttiin säästää riitojen välikappaleiksi joutumisen, ja lapsen kuuleminen tapahtui sosiaalitoimen toimesta.¹⁰

Lapsenhuoltolakiin ei ole tehty muutoksia sopimukseen liittymisen jälkeen ennen eduskunnassa syksyllä 2018 käsiteltävänä olevaa lakiesitystä (HE 88/2018 vp). Yhteiskunta ja perhe-
muodot ovat muuttuneet vuoden 1984 lastenhuoltolain säätämisen jälkeen. Solmittujen avioliittojen määrä on vähentynyt ja perheistä on tullut entistä monimuotoisempia, ja yhteiskunnallisten muutosten myötä myös vanhemmuus on muuttunut. Nykyisin on tavallista, että molemmat vanhemmat osallistuvat lapsen elämään aktiivisesti, ja tämän kuuluisi myös heijastua lainsäädäntöön. Hallituksen esityksessä (HE 88/2018) esitettiin muutettavan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lakia. Muutoksia ehdotettiin koskien lapsen tapaamisoikeutta, lapsen asumista ja huoltoa koskeviin asioihin. Lapsen oikeutta saada äänensä kuuluville ja osallistua häntä koskevaan käsittelyyn, lasta koskevan oikeudenkäynnin nopeuttamista myös korostettiin myös esityksessä.¹¹

Eduskunta hyväksyi lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta muuttamisen ja siihen liittyvien lakien muutokset (91/2019), (192/2019), (193/2019) ja (194/2019). Lait tulivat voimaan 1.12.2019.¹²

2.1 Lapsen etu

YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen 3 artiklan mukaan kaikissa lapseen liittyvässä viranomaispäätännässä, joka koskee lasta, tulisi ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etu nähdään kolmiosaisena käsitteenä: Lapsen oikeus siihen, että hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon (aineellinen oikeus), tulisi aina valita sellainen näkökulma lain-tulkinnassa, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua (perustuvanlaatuinen tulkintaperiaate) ja tehtäessä lapseen vaikuttavia päätöksiä, päätöksenteossa tulisi arvioida päätöksen mahdollisia vaikutuksia lapseen, ja tuotava se esiin perusteluissaan (menettelysääntö).¹³

Lapsen etu, on avoin termi, jota tulisi tulkita yksilökohtaisesti jokaisen lapsen kohdalla. Se mikä on hyväksi yhdelle lapselle, ei ole välttämättä hyväksi toiselle. Käsite on myös sitoutunut aikakauteen ja kulttuuriin. Usea kasvatuseriaate, joka on nähty hyväksi sata vuotta sitten, on täysin poissuljettu nykyisestä aikakaudesta, sekä länsimäisessä kasvatuseriaatteessa korostetaan lapsen yksilöllisyyttä sekä itsenäisiä oikeuksia poikkeaa yhteisöllisistä kulttuureista, joissa lapsi nähdään osana yhteisöä ja jossa lapsen etu on sidottuna yhteisön etuun.¹⁴

¹⁰ Tolonen & Linnanmäki 2020, 11

¹¹ HE 88/2018 vp, 17

¹² Eduskunta, Lapsen huolto ja tapaamisoikeus

¹³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi, 3-4

¹⁴ Aaltonen 2020, 14-16

Uudistuneen lapsenhuoltolain keskeinen tavoite on ollut lapsen etu. Lasta koskevassa oikeudellisessa keskustelussa esiintyy kaksi keskeistä painotusta: lapsen yleinen etu ja lapsen yksilöllinen etu. Kun tarkastellaan yleistä lapsen etua, pidetään silmällä lapsia väestöryhmänä, kun taas yksilöllisessä edussa katsotaan lapsen yksilön kannalta ihanteellista ratkaisua tai järjestelyä. Erityisesti yksilöllinen lapsen etu on ollut lähtökohtana lapsenhuoltolaille. Yksilöllistä etua on korostettu lapsenhuoltolain 1§ säännöksessä, jossa säädetään, että huollon tarkoitus on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Yhteisöllinen lapsen etu näkyy lainsäädännön tavoitteista. Yleisenä lapsen etuna voidaan esimerkiksi pitää määräyksiä siitä, ketkä saavat sopia lapsen huollosta sekä siitä, että lapsen vanhempien sopimus nähdään ensisijaisena ratkaisuna lapsen asioihin. Lapselle annettu aktiivinen rooli häntä koskevissa asioissa ilmenee lapsen yksilöllisen etua ratkaistaessa. Lapsen näkökulman lapsen edun sisältöön voidaan erotella objektiiviseen ja subjektiiviseen näkökulmaan. Lapsella on oma subjektiivinen näkemys hänen ratkaisunsa sisällöstä, sekä objektiivista näkökulmaa voidaan hyödyntää esimerkiksi tutkimustuloksilla.¹⁵

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan lausunnon (StVL 6/2018 vp) mukaan, lapsen edun tulee olla ensisijainen ja keskeisin harkintaperuste kaikissa lasta koskevassa päätöksenteossa. Lapsen edun tulee olla läpileikkaava siten, että kaikkea lapsenhuoltolain päätöksentekoa ja toimintaa ohjaava toimintaperiaate, on arvioitava aina tilanne- ja tapauskohtaisesti kunkin lapsen kohdalla.¹⁶

2.2 Lapsen huolto

Hyvä huolto on lapsen oikeus, joka alkaa lapsen syntymästä ja päättyy kun lapsi täyttää 18 vuotta. Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti eroteltu lapsen tosiasiallinen ja oikeudellinen huolto. Oikeudelliseen huoltoon katsotaan kuuluvan lapsen henkilöön ja taloudellisiin asioihin kuuluva päätöksenteko sekä lapsen edustaminen. Oikeudellisen päätöksenteon alle kuuluvat esimerkiksi nimi, koulu, uskonto, passiasiat ja asuinpaikka. Tosiasiallisessa huollossa on kyse lapsen jokapäiväisten arkielämään liittyvien asioiden hoitaminen kuten ruoanteko, riittävä lepo ja lapsen hyvinvoinnista huolehtiminen. Hoidolla usein tarkoitetaan lapsen fyysisestä hyvinvoinnista huolehtimiseen ja kasvatus viittaa lapsen henkiseen kypsyymiseen.¹⁷

Lastenhuoltolain mukaan lapsen huollon tarkoitus on turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet lapsen ja vanhempien välille sekä vaalia lapselle tärkeitä muita ihmissuhteita. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä ikään ja kehitystasoon

¹⁵ Tolonen & Linnanmäki 2020, 25-26

¹⁶ Lakivaliokunta, Valiokunnan mietintö LaVM 12/2018 vp— HE 88/2018 vp, s 4

¹⁷ Hakalehto & Toivanen 2021, 72

vastaava valvonta ja huolenpito. Lapselle tulee pyrkiä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö ja lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärrystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä ja aikuisuuteen kasvamista tulisi tukea. (LHT1§1) Huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta ja muista lapsen henkilökohdaisista asioista. Ennen lapseen kohdistuvien päätösten tekemistä, huoltajan tulee keskustella lapsen asiasta ikään ja kehitystasoon nähden sekä ottaa hänen mielipiteensä ja toiveet huomioon. (LHT 1§4)

Lapsen huoltajat ovat lapsen vanhemmat tai henkilö, jolle huolto on uskottu. (LHT 1§3) Vanhemmat, jotka ovat lapsen syntymähetkellä avioliitossa, ovat molemmat lapsen huoltajia. Lapsen synnyttäjä on yksin lapsen huoltaja lapsen syntyessä, jos vanhemmat eivät ole avioliitossa keskenään, mutta jos vanhemmat menevät myöhemmin naimisiin, tulee toisesta vanhemmasta myös lapsen huoltaja. (LHT 2§6) Jos vanhemmuus tunnustetaan ennen lapsen syntymää, tulee tunnustajasta lapsen huoltaja, kun huoltajuus on vahvistettu. (LHT 2§6a)

Lapsen huoltajat vastaavat yhdessä lapsen huoltoon liittyvistä tehtävistä ja tekevät yhdessä lasta koskevat päätökset, jollei ole toisin määrätty. (LHT 1§5) Lapsen huolto voi olla yhteishuoltoa, yksinhuoltoa tai räätelöityä huoltoa. Vanhemmat voivat itse sopia tai tuomioistuim voi ratkaisullaan määrätä, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti tai toiselle vanhemmalle yksin. Jos vanhemmat sopivat huollon yksin toiselle vanhemmalle tai tuomioistuim ratkaisussaan määrää huollon toiselle vanhemmalle, on toisella vanhemmalla oikeus saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja muista palveluista kaikissa tai määrättyissä asioissa. (LHT 2§9) Tietojensaantioikeuden tavoite on, että huollosta erotettu vanhempi voi seurata lapsensa elämää tapaamisten ulkopuolellakin, silloinkin vaikka vanhempien välit ovat riitaiset ja vanhempi ei saa tietoja lapsen huoltajalta. Tietojensaantioikeutta voidaan myös rajata siten että, se koskee vain tiettyjä lapsen salassa pidettäviä asioita, kuten esimerkiksi terveydenhuolto. ¹⁸ Yhteishuoltajuus voidaan myös tuomioistuimen ratkaisulla määritellä siten että, tuomioistuim voi antaa määräyksiä huoltajan tehtävästä oikeuksista ja velvollisuuksista. (LHT 2§9) Tämä tarkoittaa sitä, että huoltajien yhteisen päätöksenteon alueesta erotetaan yksilöityjä asioita siten, että toinen vanhempi päättää niistä yksin. Tehtävänjaon sisältävä huoltomuoto on yhteishuoltajuutta, sillä tuomioistuim voi päättää tehtävän jaosta vain huoltajien kesken, vaikka yhteishuollon piiriin jäisikin vain yksittäinen asia, esimerkiksi lapsen nimestä päättämiseen. ¹⁹

¹⁸ Aaltonen 2020, 42-43

¹⁹ Aaltonen 2020, 38-39

Lapsen huolto voidaan uskoa vanhemmille ja vanhempien ohella tai sijasta yhdelle tai useammalle henkilölle, joka on antanut tähän suostumuksen. (LHT 2§8) Hallituksen esityksen mukaan oheishuollon mukainen järjestely tulee olla lapsen edun mukainen ja tarve siihen pohjautuu lapsen etuun. Oheishuoltajuus voi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin kun oheishuoltajan avulla voidaan tukea lapsen kasvuolosuhteita siten, että välttyään huostaanotolta. Jos oheishuoltajuudesta sovitaan siten, että huolto uskotaan useammalle kuin kahdelle henkilölle, on harkittava että, onko järjestely lapsen edun mukainen, sillä tällainen järjestely tarvitsee hyvää yhteistyökykyä.²⁰

2.3 Lapsen asuminen

Erotilanteessa vanhemmat voivat itse keskenään päättää tai tuomioistuin voi päätöksellä määrätä, kumman luona lapsi asuu. Lapsen asuinpaikan mukaan määräytyvät erilaiset lapseen kohdistuvat etuudet ja palvelut kuten koulukuljetus, asumistuki ja lapsilisät määräytyvät sillä perusteella, kumman luona lapsen osoite on. Lapsen asumisratkaisussa tulee ottaa huomioon lapsen etu ja turvata hänelle vakiintuneet ihmissuhteet ja olosuhteet, sekä hänen omat toivonsa. Vanhempien keskenään sopima lapsen asumisratkaisu perustuu perheyhteyden periaatteelle, eli ulkopuolisten tietoa ei ole se, mitä huollosta ja asumisesta on ratkaistu, paitsi lapsen osoite tulee kirjata väestörekisteriin.²¹ Hallituksen esityksellä (HE 88/2018) lisätiin lakiin, että lapsen vanhemmalla on velvollisuus ilmoittaa aikomuksestaan muuttaa toiselle vanhemmalle, jos muutolla on vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Ilmoitus tulee tehdä hyvissä ajoin, viimeistään kolmea kuukautta ennen aiottua muuttoa. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä jos, se vaarantaa lapsen tai asuinpaikkaan muuttavan hengen, terveyden tai vapauden. Säädöksellä kannustetaan vanhempia pohtimaan jo oman muuttonsa vaikutusta huoltoon ja tapaamisoikeuteen ja järjestelemään tarvittaessa nämä asiat oikeudellisesti uudelleen.²²

2.3.1 Vuoroasuminen

Hallituksen esityksellä (HE 88/2018) lakiin tuli voimaan lapsen vuoroasuminen. Esityksellä ehdotettiin säännöstä, jolla mahdollistettaisiin lapselle asumisjärjestely, jossa lapsi asuu vuorotellen kummankin vanhempansa luona. Tällöin väestötietoihin tulisi huollon tietoa koskeva merkintä, jossa lapsi asuu vuorotellen miltei yhtä paljon molempien vanhempien luona. Kyseisessä järjestelyssä vuoroasumisen ehdot määritellään tapauskohtaisesti samalla tavoin kuin tapaamisoikeutta sovittaessa tai määrittäessä, mutta järjestelyssä lapsi asuu vähintään 40 prosenttia vuodesta toisen vanhemman luona. Vuoroasumisjärjestelyssä lapselle voidaan

²⁰ HE 88/2018, 43

²¹ Hakalehto 2018, 195

²² HE (88/2018) vp

kuitenkin ilmoittaa vain yksi virallinen asuinpaikka väestötietoihin. Virallista asuinpaikkaa harkittaessa, vanhempien tulisi ottaa huomioon sen vaikutus, kuten asumistuki, lapsenkoulukuljetus, terveydenhuoltopalvelut ja lapsilisät.²³ Asiassa tulee aina kuitenkin muistaa lapsen etu. Elinolosuhteiden ja hoidon pysyvyydellä sekä kiintymissuhteilla on tärkeä merkitys pienillä lapsilla, erityisesti alle kolmevuotiailla. Lapsen ollessa nuori, ei pitkäaikaista vuoroasumista suositella. Lapsen iän lisäksi tulisi ottaa huomioon lapsen yksilöllinen kehitystaso, tarpeet sekä persoonallisuus. Pitkiä välimatkoja ei suositella, vaan lyhyet välimatkat mahdollistavat lapselle varhaiskasvatuksen, koulun ja muun elinpiirin pysyvyyden. Vuoroasuminen nähdään hyvänä vaihtoehtona erityisesti silloin kun vanhemmat kykenevät toimimaan yhteistyössä lapsen asioissa.²⁴ Lapsenhuoltolaissa säädetään, että kun vuoroasumisesta sovitaan, tulee sopimuksessa ilmetä asumisen tarkemmat ehdot. Sopimukseen tulee kirjata, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi sekä tarvittaessa, miten vuoroasumisen toteuttamisesta johtuvat matkakulut tai kuljetukset jakautuvat. (LHT 2§7) Jos tuomioistuin päättää lapsen vuoroasumisesta, tulee sen ottaa huomioon päätöksen vaikutus lapsen kotikuntalain mukaiseen asuinpaikkaan. Päätöksestä tulee ilmetä, kumpi koti ilmoitetaan lapsen viralliseksi asuinpaikaksi. Tuomioistuin määrää miten mahdolliset matkakulut ja kuljetukset jakautuvat ja tässä tulee ottaa huomioon vanhemman kyky vastat näistä asioista. (LHT 2§9)

2.4 Lapsen tapaamisoikeus

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa artiklassa 9 kohdassa 3 säädetään, että lapsella on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaan säännöllisesti, jos se ei ole lapsen edun vastaista.²⁵ Tapaamisoikeuden tarkoitus on turvata lapsen oikeutta luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde vanhempansa, jonka luona ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata muualla tai muulla tavoin pitää vanhempaan yhteyttä. (LHT 1§2) Lapsen oikeus tavata vanhempaa ei ole oikeudellisesti velvollisuus vaan lapsen ihmisoikeus. Etävanhemman, eli vanhemman, jonka kanssa lapsi ei asu, tapaaminen liittyy olennaisesti lapsen oikeuteen kehittyä turvallisesti sekä oikeus tuntea vanhempansa liittyy myös identiteetin kehittymiseen. Lapsenhuoltolain tarkoitus on turvata ja edistää lapsen suhdetta molempaan vanhempaan. Lapsen vanhemmilla on velvollisuus yhteisymmärryksessä ja lapsen edun mukaisesti huolehtia tapaamisoikeuden toteutumisesta.²⁶ Laissa ei ole säädetty, miten tapaamisoikeus tulisi toteuttaa, mutta siinä tulisi aina ottaa huomioon lapsen yksilölliset toiveet ja lapsen etu. Suomessa tapaamisoikeus on sidottu lähinnä vanhemmuuteen, mutta jotta se on lapsen edun mukaista, liitetään se myös oheishuoltajuuteen tai muihin läheisiin ihmissuhteisiin. Ennen laissa oli

²³ HE 88/2018 vp, 20

²⁴ Hansson-Anttonen ym. 14

²⁵ YK:n lapsen oikeuksien sopimus

²⁶ Hakalehto 2018, 204

määritelty, että tapaamisoikeus voidaan vahvistaa vain lapsen ja vanhemman välille. Hallituksen esityksessä (HE 88/2028) ehdotettiin, että tapaamisoikeus oikeudellisesti sitovalla tavalla myös lapsen ja hänelle erityisen henkilön välille. Erityisellä henkilöllä tarkoitetaan sellaista henkilöä, jonka kanssa lapsella on erityisen läheinen, lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava suhde. Tällainen suhde voi olla muodostunut esimerkiksi isovanhempaan, sijaisvanhempaan tai vanhemman entiseen puolisoon.²⁷ Lapsenhuoltolakiin lisättiin esityksestä lakipykälä, jonka mukaan lapselle voidaan vahvistaa oikeus tavata hänelle erityisen läheistä henkilöä. (LTP 2§9c)

Tapaamisten aikana etävanhempi on velvoitettu huolehtimaan lapsesta tapaamisen aikana, vaikka ei olisikaan tämän huoltaja. Tapaamisista päätettäessä tuomioistuimen on otettava huomioon lapsen yksilöllinen elämäntilanne, johon kuuluu mm. ikä, luonne ja suhde vanhempaan, sekä hänen oikeutensa elää säännönmukaista elämää. Tapaamiset eivät saa rikkoa lapsen säännöllistä viikkorytmiä ja tapaamisten tulee tukea lapsen oikeutta turvalliseen kehitykseen. Porrastetut tai lyhyt jaksoiset tapaamiset voivat tulla kyseeseen, silloin kun lapsi ei esimerkiksi tunne toista vanhempaansa hyvin tai hän ei ole tavannut vanhempaa pitkään aikaan tai lapsi on hyvin pieni. Lapsen tapaamisoikeutta koskevassa sopimuksessa tai päätöksessä voidaan myös vahvistaa lapsen ja vanhemman välinen yhteydenpito esimerkiksi puhelimitse tai sähköpostitse. Sopimuksen tapaamisoikeudesta tulisi olla niin selkä, että se voidaan laittaa tarvittaessa pakolla täytäntöön tai vanhempi voidaan sakon uhalla luovuttaa lapsi etävanhemmalle tapaamisiin.²⁸

2.4.1 Vieraannuttaminen

Molempien vanhempien on myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen omalta osaltaan, ja vältettävä kaikkea sitä, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. (LHT §2)

Vieraannuttamiseksi kutsutaan ilmiötä, jossa vanhempi omalla käytöksellään vaikeuttaa lapsen ja toisen vanhemman tai muun henkilön välistä vuorovaikutusta. Vieraannuttaminen tapahtuu passiivisesti tietoisesti tai tiedostamatta tai tietoisena toimintana. Aina tapaamisten estyminen ei johdu lähivanhemmasta, mutta vieraannuttaminen voi johtaa vuorovaikutuksen kokonaisvaltaiseen lakkaamiseen. Vieraannuttaminen on vaikea näyttää toteen ja eikä se ole rikosoikeudellisesti rangaistavissa.²⁹

²⁷ HE 88/2018 vp, 21

²⁸ Hakalehto 2018, 206

²⁹ Hakalehto 2018, 207

2.4.2 Tuetut ja valvotut tapaamiset

Ennen uutta lastenhuoltolakia, laissa ei ollut sääntelyä tuetuista tai valvotuista tapaamisista, vaikka niitä oli mahdollista määrätä, vaan tämä liittyi lähinnä oikeuskäytäntöön. Sosiaali- huolto laissa (2014/1301) oli kuitenkin säädös tapaamisten järjestämisestä tuettuina ja val- vottuina. Sosiaalihuoltolain mukaan (SHL 3§27) mukaan lapsen ja vanhemman valvonnan tar- koituksen on huolehtia siitä, että tapaamiset toteutuvat lapsen edun mukaisesti, ja valvonta perustuu päätökseen tai sopimukseen.

Hallituksen esityksessä (88/2018 vp) nähtiin tarve säädökselle sillä, sen puutos oli jossain määrin aiheuttanut ongelmia. Tapaamisia oltiin esimerkiksi tarpeettomasti määrättä valvo- tuiksi tilanteissa, joissa tuetut tapaamiset olisivat olleet riittäviä lapsen edun turvaamiseen. Tapaamisiin liittyvä valvonta tarkoittaa merkittävää puuttumista lapsen ja vanhemman väli- sen perhe-elämään, joten katsottiin asianmukaiseksi, että kyseisen määräyksen antaminen perustuisi lakiin.³⁰

Uudessa lapsen huoltolaissa säädetään, että tapaamiset kokonaisuudessaan voidaan järjestää tuettuina tai valvottuina tai pelkät vaihdot voidaan tarvittaessa järjestää tuettuina. (LHT 2§9b). Tuetun ja valvotun tapaamisen ero on, että tuetussa tapaamisessa valvojan ei tarvitse olla koko ajan läsnä, tarkoitus kuitenkin on, että valvoja on koko ajan lähistöllä saatavilla ja voi tarvittaessa puuttua tapaamistilanteeseen, jos tapaamisen aikana ilmenee häiriöitä. Val- votussa tapaamisessa valvojan rooli on paljon aktiivisempi. Valvoja on koko tapaamisen ajan näkö- ja kuuloetäisyydellä lapseen ja vanhempaan. Valvoja takaa, että tapaaminen on turval- linen, eikä lasta viedä tapaamistilasta pois, ilman valvojan lupaa. Valvotuissa vaihdoissa taas vanhempi ja lapsi voivat viettää aikaa keskenään ilman valvojan läsnäoloa. Vaihtojen valvomi- nen liittyy enemmän siihen, että pyritään estämään vanhempien keskinäistä mahdollista häi- riökäyttäytymistä lapsen edessä. Valvotun vaihdon tarkoitus on, että vanhemmat eivät kohtaa toisiaan tapaamisen yhteydessä, vaan valvoja saattaa lapsen vanhemmalta toiselle.³¹

2.4.3 Täytäntöönpano ja uhkasakko

Lapsen lähivanhemman kieltäytyessä noudattamasta tapaamisoikeudesta aiemmin tehtyä sosi- aalitoimen vahvistamaa sopimusta tai tuomioistuimen päätöstä asiassa, täytäntöönpanohake- muksen teko voi tulla tarpeelliseksi. Silloin, kun vanhempi, jonka luona lapsi asuu jatkuvasti estää tapaamisen lapsen ja etävanhemman kanssa, tapaavan vanhemman vaihtoehdoksi ei jää muuta vaihtoehtoa, kuin hakea sopimuksen tai päätöksen täytäntöönpanoa. Täytäntöönpanoa koskeva asia käsitellään siinä tuomiopiirissä, jossa lapsella tai hakijan vastapuolella on

³⁰ HE 88/2018 vp, 21

³¹ Kangas 2023, 167

kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka taikka jonka tuomiopiirissä jompikumpi oleskelee. (LTP 1§14) Täytäntöönpanoa voi hakea myös ulosottomieheltä, jos päätöksenantamisesta on kulu-
nut vähemmän, kuin kolme kuukautta. (LTP 1§4)

Asiaan liittyvät toimenpiteet on toimitettava lasta järkkymättä mahdollisimman hienovarai-
sesti, ja jos toimenpiteitä ei lapsen sairauden, järkyttyneen mielentilan tai muun syyn takia
voida suorittaa, on siirrettävä se myöhempään ajankohtaan. (1§3) Vasten lapsen tahtoa ei voi
ryhtyä täytäntöönpanoon, jos lapsi on täyttänyt 12 vuotta. Vuorostaan, jos lapsi on alle 12-
vuotias täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä, jos lapsi on niin kehittynyt, että tahtonsa voidaan
kiinnittää huomiota. (LTP 1§2)

Käräjäoikeuden on hakemuksen saavuttua annettava asia sovittelijalle soviteltavaksi. Sovitte-
lun tarkoitus on edistää asianosaisten yhteistoiminnan edistäminen lapsen hyvinvoinnin edis-
tämiseksi täytäntöönpanavana olevan päätöksen mukaisesti. Sovittelijan tulee ottaa henkilö-
kohtaisesti yhteys asian osaisiin ja järjestää myös asianosaisten kanssa yhteinen neuvottelu.
Sovittelijan tulee keskustella lapsen kanssa, jos se on mahdollista lapsen ikään ja kehitysta-
soon nähden, ja selvittää lapsen oma mielipide ja toiveet. (LTP 2§7)

Sovittelijan tulee neljässä viikossa toimittaa käräjäoikeudelle kertomus toimenpiteistä, joihin
on ryhtynyt. Kertomuksessa tulee puolueettomasti ja totuudenmukaisesti tuoda esiin ne sei-
kat, joilla saattaa olla merkitystä asian ratkaisemiseen, jos sovittelu ei ole johtanut tulok-
seen. Käräjäoikeus voi määrätä sovittelija jatkamaan sovittelua, jos kertomuksen perusteella
sen katsotaan edistävän asianosaisten yhteistoimintaa, ja sovittelijan tulee tämän jälkeen toi-
mittaa käräjäoikeudelle uusi kertomus. Sovittelija voidaan määrätä täydentämään kerto-
musta, jos asiassa on tullut uusia seikkoja tai kertomus on ollut puutteellinen. Sovittelijaksi
voidaan nimetä ainoastaan lasten ja perheiden kanssa tehtävään psykologiseen, psykiatriseen
tai sosiaalityöhön taikka lastensuojeluun perehtynyt henkilö. (LTP 2§8)

Täytäntöönpano laissa säädetään, että tuomioistuim voi päättää, että lapsen huoltoa koskevaa
päätös on pantava täytäntöön ja velvoitetaan lapsi palautettavaksi hakijalle. Täytäntöönpano
voidaan määrätä toimitettavaksi joko siten, että vastapuoli velvoitetaan luovuttamaan lapsi
sakon uhalla taikka lapsi voidaan määrätä noudettavaksi, jos voidaan pitää todennäköisenä,
että tapaaminen jää muutoin toteuttamatta ja jos siihen on lapsen edun kannalta painavat
syyt. (LTP 4§15) Hallituksen esityksen (HE 88/2018 vp) mukaan uhkasakko voidaan asettaa ta-
paamisten toteutumisen tehosteeksi vain, jos vain jos lähivanhemman aikaisemman toiminnan
perusteella on aihetta epäillä, että ettei hän vapaaehtoisesti tule noudattamaan, sitä mitä
tapaamisoikeudesta on aiemmin sovittu tai päätetty. Uhkasakon asettaminen vaatii sen, että
sitä on vaadittu ja, että vanhemmalle, jota vaatimus koskee, on annettu tilaisuus tulla kuul-
laksi. Jos uhkasakon asettaminen näyttää esille tulleiden seikkojen valossa lapsen edun mu-
kaiselta, voi tuomioistuim voi kiinnittää asiaan osallisen huomion uhkasakon mahdollisuuteen

ja tiedustella vaaditaanko uhkasakon asettamista. Uhkasakon voi asettaa vain lopulliseen päätökseen, täten uhkasakkoa ei voida asettaa väliaikaiseen määräykseen.³²

Uhkasakko on euromäärältään kiinteä. Jos asianosainen ei noudata sitä mitä päätöksellä on määrätty voi vastapuoli hakemuksesta tuomita uhkasakon maksettavaksi, vaikka päätös uhkasakon asettamisesta ei olisi lainvoimainen. Asianosaiselle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen uhkasakon tuomitsemista. Uhkasakko ei tuomita maksettavaksi, jos asianosainen näyttää, että hänellä on ollut velvoitteen noudattamatta jättämiseen hyväksyttävä syy tai jos velvoite on täytetty ennen tuomitsemispäätöksen antamista. (LTP 4§19)

3 Asiantuntija-avusteinen tuomioistuinsovittelu

Vuonna 2014 lapsenhuoltolakiin lisättiin luku huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelusta. Tätä edelsi onnistunut kokeilu neljässä tuomioistuimessa, joissa huolto- ja tapaamisriitoja soviteltiin asiantuntija-avustajan kanssa.

Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelun tarkoitus on tarjota vanhemmille sovittelun mahdollisuus, silloin kun muiden eropalveluiden apu ei ole auttanut. Tuomioistuinsovittelu on vaihtoehto silloin, kun vanhemmat harkitsevat oikeudenkäynnin aloittamista. Sovittelun tavoite on lieventää vanhempien riitaisuutta, lisätä heidän välistä vuorovaikutusta ja auttaa heitä löytämään lapsen edun mukainen ratkaisu. Kahden ammattikunnan edustajan toiminnalla voidaan vanhemmille antaa samassa menettelyssä sekä juridista että psyykkistä tukea konfliktien ratkaisemiseen. Asiantuntija-avustajan osallistuminen sovitteluun varmistamaan sovittelun laatua sekä varmistamaan että sovinto on lapsen edun mukainen. Sovittelun tavoite on saada vanhemmat sitoutumaan yhdessä tehtyyn sopimukseen ja siten vähentää uusintariitoja.³³

Tuomioistuinsovittelusta säädetään laissa riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisessä tuomioistuimissa (394/2011) ja se on vaihtoehto oikeudenkäynnille riita- ja hakemusasioissa. Hakemus on tehtävä kirjallisesti ja siinä on selostettava mitä erimielisyys koskee ja miten osapuolten näkemykset asiasta eroavat. Asia, joka on vireillä oikeudenkäynnissä, voidaan siirtää sovitteluun osapuolten vapaamuotoisesta pyynnöstä. Pyyntö tulee tehdä ennen kuin valmistelu on todettu päättyneeksi. Sovittelu vaatii aina molempien osapuolten suostumusta, ja toisen osapuolen yksin tekemä sovitteluhakemus tulee antaa tiedoksi vastapuolelle ja antaa vastapuolelle mahdollisuus tulla asiassa kuulluksi. (RiitSovL 2§4) Tuomioistuin lopuksi päättää asian siirtämisestä sovitteluun.

³² HE 88/2018 vp, 55

³³ HE 186/2013 vp, 11

3.1 Asiantuntija-avustaja ja sovittelija

Asiaa sovittelemaan määrätään tuomari, joka toimii asian vireillä olevassa tuomioistuimessa. Sama tuomari ei saa sovittaa asiaa, jossa toimii tuomarina oikeudenkäynnissä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos asia siirtyy oikeudenkäynnistä sovitteluun, asiaan määrätään eri tuomari sovittelemaan asiaa.

Hyvinvointialueen, jonka alueella käräjäoikeuden hallinnollinen kanslia sijaitsee, tulee huolehtia siitä, että käytettävissä on asiantuntija-avustajia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia sovittelua varten. (LHT 3§17a). Asiantuntija-avustajalla tulee olla koulutettu psykologi tai lastenpsykologi, sosiaalityöntekijä tai muu soveltuva ylempi korkeakoulutus. (LHT 3§17c) Hallituksen esityksen mukaan asiantuntija-avustajalta odotetaan monipuolista ammatitaitoa ja osaamista. Sovittelussa asiantuntija-avustajan keskeinen tehtävä on tuoda esiin lapsen psykologinen etu, saada vanhemmat näkemään lapsen edun kannalta tärkeät asiat, auttaa avaamaan vanhempien lukittunut tilanne, tarvittaessa keskustella lapsen kanssa ja tunnistaa sovittelun esteet. Tehtävässään hän tarvitsee tietoa esimerkiksi lapsen kehityksestä, lapsen asemasta ero tilanteessa ja vanhempien eroprosessista sekä perheen vuorovaikutussuhteista. Asiantuntija-avustajien tulisi oman koulutuksen lisäksi täydentää osaamistaan täydennys- ja lisäkoulutuksella sekä kokemuksella työskentelystä eroperheiden kanssa.³⁴

Hallituksen esityksen mukaan sovittelijatuomarilla tulisi olla vahva kokemus lapsioikeudellisten asioiden käsittelystä. Sovittelijana toimiminen edellyttää sovittelun teoreettista tunteamista ja käytännön sovittelutaitoja. Tämä voidaan mahdollistaa sovittelijoille ja asiantuntija-avustajille järjestettävän koulutuksen myötä, mutta se ei yksinomaan tee sovittelijasta hyvää, vaan sovittelutaidot kehittyvät käytännön kokemuksen kautta.³⁵

Sovittelijatuomarien ja asiantuntija-avustajien koulutus on Tuomioistuinviraston vastuulla, ja kouluttajina toimii kokeneet sovittelijatuomarit. Huoltoriitojen sovittelijatuomarit käyvät sekä tuomioistuinsovittelun kolmipäiväisen peruskoulutuksen että kaikkiaan kuuden päivän mittaisen joka toinen vuosi järjestettävän follo-koulutuksen, joka on yhteinen asiantuntija-avustajien kanssa. Asiantuntija-avustajat osallistuvat puolen päivän mittaiseen johdatusta sovitteluun -koulutukseen ennen kuuden päivän mittaista yhteistä koulutusta. Tuomarien koulutus kestää siis kaikkiaan 9 päivää, asiantuntija-avustajien 6,5 päivää. Koulutukseen sisältyy opetuspäivien lisäksi kirjallisuutta ja sovittelujen seuraamista. Koulutuksessa roolipelit ja keskustelut ovat keskeisiä menetelmiä.³⁶

³⁴ HE 186/2013 vp, 13

³⁵ HE 186/2013 vp, 14

³⁶ Peltonen ym. 2022, 78-79

3.1.1 Luottamus ja salassapito

Luottamuksellisuus ja puolueettomuus on pyritty ottamaan huomioon sovittelulain säädöksissä, sillä luottavainen ja avoin ilmapiiri edistää riidan sovinnollista ratkaisua. Sovittelevan tuomarin on saavutettava osapuolten luottamus, jotta hän voi onnistua tehtävässään. Sovittelun osapuolia on kohdeltava yhdenvertaisina ja heidän tulisi tasavertaisesti saada esittää omat kantansa ja vastata toisen näkemykseen. Sovittelija ei saisi asiakirjojen avulla perustaa ennakko näkemystä, miten asia tulisi ratkaista.

Sovittelija ja asiantuntija-avustaja eivät saa sovittelun ulkopuolelle ilmaista mitä he ovat saaneet tietää soviteltavasta asiasta ilman osapuolten suostumusta.³⁷ Ajatuksena tässä on se, että työpari ei kertoisi sovittelun sisällöstä asiaa oikeudenkäynnissä käsittelevälle tuomarille. Sovittelusta ei myöskään laadita pöytäkirjaa, muistiota tai muita asiakirjoja.

Osapuolten kanssa käydyt erilliskeskustelut ovat aina luottamuksellisia ja vaikka sovittelu on lähtökohtaisesti aina julkista, voi sovittelija määrätä sovittelun järjestämisen yleisön läsnä olematta, jos osapuolet sitä pyytävät.

Vetoamiskielto tarkoittaa sitä, että osapuoli ei saa oikeudenkäynnissä vedota siihen, mitä on mitä sovintoon pääsemiseksi sovittelussa esittänyt, ilman vastapuolen suostumusta. Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevassa oikeudenkäynnissä vetoamiskiellon merkitys on vähäisempi kuin riita-asian käsittelyssä. Lapsiasia on luonteeltaan indispositiivinen, mikä tarkoittaa sitä, että kaikki lapsen edun kannalta merkittävät asia on tuotava esiin ja selvitetävä. Vetoamiskielto koskee vain niitä myönnytyksiä ja sovintotarjouksia, joita osapuolet ovat tehneet sovittelussa, ja sen sijaan se ei koske lapsen edun kannalta koskevia tosiseikkoja, jotka ovat tulleet sovittelussa esiin.³⁸

3.2 Sovittelun kulku

Vaikka tuomioistuinsovittelun kulusta ei ole kirjattu lakiin, sillä tarkoituksena on että, sovittelu on vapaamuotoinen ja osapuolten tarpeista lähtevä tapauskohtainen menettely, on sovittelulle kululle muodostunut rakenne. Tuomioistuinsovittelun kulku rakentuu yleisesti valmistelu-, aloitus-, selvittely-, neuvottelu- ja lopetusvaiheeseen. Käytännössä sovittelutilanteessa eri vaiheiden välinen raja ei ole tarkka eikä vanhempien keskustelu useinkaan noudata vaiheistusta. Vaiheet menevät osittain päällekkäin ja esimerkiksi neuvotteluvaiheesta joudutaan

³⁷ Linnanmäki 2019, 175

³⁸ Aaltonen 2015, 147

monasti palaamaan takaisin selvittelyvaiheeseen. Tietoisuus sovittelun rakenteesta auttaa kuitenkin työparia pitämään sovittelun langat käsissään ja etenemään tavoitteellisesti.³⁹

Valmisteluvaihe nimensä mukaan tarkoittaa sovitteluun valmistautumista. Ensimmäisessä vaiheessa tuomari arvioi sopiiko asia sovitteluun ja toisen osapuolen kuulemisesta hakemuksesta. Toisessa vaiheessa tuomari on päättänyt sovittelun aloittamisesta ja alkaa sopia istunnon ajankohtaa ja tutustuu oikeudelle toimitettuun aineistoon.⁴⁰ Oikeudenkäynnistä sovitteluun siirretyissä asioissa sovittelijalla on materiaalina ennen sovittelua hakemus, siihen annettu vastaus ja mahdollisesti muuta asiakirja-aineistoa, sen sijaan suoralla sovitteluhakemuksella tullessa asiassa on vain vähän ennakkomateriaalia käytettävissä. Tutustuminen asiaan materiaalin kautta parantaa sovittelijan ja asiantuntija-avustajan mahdollisuutta huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Sovittelijan on hyvä alkupuheenvuorossa ilmoittaa, että asiantuntija-avustaja on perehtynyt asiaan materiaalien kautta, ennen sovittelua. Joillakin sovittelijoilla on ollut tapana ottaa yhteys osapuoliin ennen sovittelua, tavoitteenaan lievittää vanhempien jännitystä ja sitouttaa heitä sovitteluun.⁴¹

Aloitussvaihe alkaa sovittelunaloittamisesta ja jatkuu osapuolten kohtaamiseen ja aloituspuheenvuoroon. Vanhempien ja työparin kohtaaminen on sovittelun ilmapiirille tärkeää. Sovittelijaparit menevät vanhempia vastaan odotustilaan ja kättelevät, esittelevät itsensä ja ohjaavat sisälle. Työparin kannattaa ennen sovittelun aloittamista panostaa tunnelman keventämiseen ja jännityksen vähentämiseen esimerkiksi kevyellä jutustelulla. Sovittelu aloitetaan yleensä sovittelijan puheenvuorolla, jonka jälkeen asiantuntija-avustaja täydentää sitä omalta osaltaan. Alkupuheenvuoron on hyvä olla lyhyt ja kannustava ja sen tarkoitus on luoda sovittelulla hyvä ilmapiiri, synnyttää luottamusta ja antaa osapuolille tietoa sovittelusta. Sovittelijan ja asiantuntija-avustajan puheenvuoron jälkeen annetaan vanhemmille alkupuheen vuoro. Sovittelija pyytää sitä varten osapuolia vuorotellen kertomaan lyhyesti oman näkemyksen vanhempien ja lapsen tilanteesta sekä mistä he haluavat sovittelussa puhua ja mitkä ongelmat halutaan saada ratkaistuksi.⁴²

Seuraava osa sovittelua, selvitysvaihe, on tärkein osa sovittelua. Selvitysvaiheen kohdalla kerätään kaikki tieto, jota tarvitaan sovintoneuvotteluissa, ja tätä tiedon avulla rakennetaan perusta sopimukselle. Asian selvittämiseksi sovittelija ja asiantuntija-avustaja ohjaa keskustelua kysymyksin ja käyttämällä erilaisia sovittelutekniikoita. Tässä vaiheessa voidaan käydä myös osapuolten kanssa erillisneuvotteluja. Selvittelyvaiheessa asiassa perehdytään riidan taustoihin ja syihin sekä keskustellaan osapuolten motiiveista ja tunteista liittyvistä

³⁹ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, Loppuraportti, 75.

⁴⁰ Aaltonen 2020, 491

⁴¹ Aaltonen 2015, 159-161

⁴² Aaltonen 2015, 162-167

teemoista. Tarkoituksena on saada selville, mistä vanhempien erimielisyyksissä on kyse ja mitkä ovat ratkaistavat ongelmat, sekä keskustellaan konfliktin syistä ja kartoitetaan lapsen tilanne ja asema perheessä sekä lapsen suhde vanhempiin. Usein tässä vaiheessa joudutaan myös selvittämään, onko sovittelun jatkamiselle esteitä.⁴³

Neuvotteluvaiheessa tapahtuu konkreettisten ratkaisujen hakeminen. Neuvotteluvaihe rakentuu edellisen vaiheessa saadun tiedon varaan, ja tässä vaiheessa tietoa aletaan supistaa ja poimitaan sovinnon saavuttamiseen keskeiset seikat. Vanhemmat esittävät ratkaisuehdotuksia ja neuvottelevat niistä, jonka jälkeen vaihtoehtoja tarkennetaan ja muokataan vanhempien näkemysten pohjalta. Tämä on yleensä paljon aikaa vievä vaihe ja varsinkin tapaamiskäytännön löytämisessä voi olla runsaasti ehtoja, joista neuvotellaan erikseen. Sopimukseen voidaan liittää myös vanhempien kommunikaatioon ja käyttäytymiseen liittyviä ehtoja, jotka saattavat viedä myös paljon aikaa. Sovittelijoiden ja asiantuntija-avustajien tarkoitus ei ole ratkaista asiaan vanhempien puolesta, vaan vanhempien tulee itse löytää heille sopiva ratkaisu, jonka kanssa voivat elää omassa arjessaan.⁴⁴

Sovittelu päättyy joko kokonaissopimukseen, jolloin asian käsittely tuomioistuimessa päättyy, osasopimukseen tai tuloksettomana. Sovittelusta tuloksettomana päättynyt oikeudenkäynnistä siirretty asia palaa takaisin oikeudenkäyntiin siihen vaiheeseen, johon se on jäänyt oikeudenkäynti prosessissa. Jos sovinto koskee vain osaa asiasta, siirtyy riitaiset asiat oikeudenkäyntimenettelyyn. Suoralla sovitteluhakemuksella vireille tullut asia päättyy, jos sovittelussa ei päästä sovintoon.

Saavutetun sopimuksen vahvistaa tuomioistuin ja se rinnastuu tuomioistuimen päätökseen. Tuomioistuin ei kuitenkaan voi vahvistaa sopimusta, joka lainvastainen, selkeästi kohtuuton tai loukkaa sivullisen oikeutta. Lapsen huoltoa, tapaamista tai elatusta koskeva sopimus tulee olla lapsen edun mukainen. Kokeilusopimuksen on usein määräaikainen tai toistaiseksi voimassaoleva, jolloin siihen kirjataan sen voimassaolo. Sovittelu päättyy, jos osapuoli tai osapuolet eivät halua jatkaa sitä, ja sovittelun lopettamisesta tehdään erillinen päätös.⁴⁵

3.3 Kokeilusta valtakunnalliseksi menettelyksi

Vuonna 2010 Euroopan Unionissa laadittiin lapsen oikeuksia koskeva toimintasuunnitelma, jonka tavoitteena on edistää lapsen oikeuksien toteutumista käytännössä. Huoltoriitaoikeudenkäynti nähdään yhtenä vaikeimpana prosessina lapselle, joten osa toimintasuunnitelmasta oli pyrkimys parantaa lapsen asemaa oikeusprosessissa. Vanhempien riitely vaarantaa vakavasti lapsen hyvinvointia ja on siten lapsen edun mukaista, että vanhemmat pääsevät

⁴³ Aaltonen 2020, 492

⁴⁴ Aaltonen 2015, 170-171

⁴⁵ Aaltonen 2020, 493-494

erotilanteissa sopimukseen lapsen asioista. Varhainen puuttuminen vanhempien väliseen konfliktiin edesauttaa sovinnon saavuttamista.

Oikeusministeriö aloitti kolmen vuoden mittaisen kokeilun vuonna 2011 osana lapsiystävällistä oikeus- hanketta. Asiantuntija-avusteisen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua koskevan kokeilu aloitettiin neljässä käräjäoikeudessa: Helsingin, Espoon, Oulun ja Pohjois- Karjalan käräjäoikeuksissa. Hankkeelle asetettiin ensin oma työryhmä laatimaan selvityksen asiantuntija-avustajan käytön kokeilemisesta lapsen huoltoon liittyvästä oikeudenkäynnistä.

Kokeilun tavoitteena oli vanhempien erimielisyyksien nopea käsittely, lapsen edunmukaisen kestävän sovinnon saavuttaminen, huoltoriitojen käsittelyaikojen lyheneminen sekä sosiaalitoimen työtaakan vähentäminen. Projektille perustettuun ohjausryhmään osallistui ammattilaisia monelta alalta, ja projektin vetäjäksi valittiin Helsingin käräjäoikeuden käräjätuomari Anna-Kaisa Aaltonen.⁴⁶ Ohjausryhmän tehtävä oli vastata hankkeen toteutumisesta järjestää sovittelukokeilun seuranta, kehittää hanketta kokeilun aikana saatujen kokemusten pohjalta ja tehdä johtopäätökset kokeilun pohjalta.⁴⁷

Oikeusministeriö teki useiden neuvottelujen pohjalta kunkin kokeiluun osallistuneiden käräjäoikeuksien osalta sopimuksen siitä, millä ehdoilla sosiaalitoimi luovuttaa asiantuntijoita käytettäväksi huoltoriitojen sovitteluun. Kuhunkin käräjäoikeuteen valittiin psykologeista ja sosiaalityöntekijöistä 3-6 asiantuntijaa, joilla kaikilla on pitkä kokemus työskentelystä eroperheiden kanssa. Sovittelijatuomarit valittiin käräjäoikeuksista lapsioikeudellisia asioita käsitteleviä vapaaehtoisia tuomareita 5-6 kustakin yksiköstä.⁴⁸

Käräjäoikeudet panostivat tiedottamiseen kokeilun alussa. Kokeiluun osallistuvat käräjäoikeudet järjestivät asiasta tiedotustilaisuuden, johon kutsuttiin asianajajia, oikeusaputoimiston työntekijöitä, sosiaalitoimi sekä muut järjestöt, jotka ovat tekemisissä eroperheiden kanssa. Mediatilaisuus järjestettiin myös kaikissa käräjäoikeuksissa ja kokeilusta uutisoitiin laajasti lehdissä, radioissa ja TV-kanavilla.⁴⁹

Jokaiselle kokeiluun osallistuvalle henkilölle edellytettiin osallistumista oikeusministeriön tarjoamaan koulutukseen, jotta kokeilusta tuli mahdollisimman menestyksenkäs, ja osallistuvilla on mahdollisuus kehittyä hyväksi sovittelijoiksi. Huoltoriitojen sovittelukoulutuksen on

⁴⁶ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, Loppuraportti, 13

⁴⁷ Aaltonen 2015, 48.

⁴⁸ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, Loppuraportti, 21.

⁴⁹ Aaltonen 2015, 48.

suunnitellut ja toteuttanut ohjaust ryhmän valitsema nelijäseninen työryhmä yhdessä oikeusministeriön kanssa.⁵⁰

3.3.1 Kokeilun seuranta

Kokeilun tuloksien arvioimiseksi kokeilua seurattiin kaksi vuotta. Seuranta kohdistu enemmälti kokeilun alusta asti osallistuneisiin neljään käräjäoikeuteen, sillä loput olivat kokeilun loppuun mennessä osallistuneet vasta vähän aikaa. Monipuolisessa seurannassa, päättyneistä sovitteluasioista kerättiin tietoa sähköisellä seurantajärjestelmällä, sekä vertailun kohteeksi kerättiin tietoa oikeudenkäynnissä käsitellyistä huoltoriidoista. Tuomareiden ja asiantuntija-avustajien kokemuksia kerättiin arviointilomakkeella, joka täytettiin jokaisen sovitteluistunnon jälkeen ja vanhempien kokemuksia kartoitettiin kyselyllä. Lakimiesavustajien kokemuksia kerättiin myös keskustelutilaisuuksissa sekä haastattelujen avulla. Kokeilussa saatuja kokemuksia sekä kehittämistarpeita käsiteltiin tuomareiden asiantuntija-avustajien kesken käräjäoikeuksittain yhteiskokouksissa.⁵¹

3.3.2 Sovittelukokeilun lopputulos

Neljässä ensimmäisessä kokeilu käräjäoikeudessa tuli vireille sovitteluja yhteensä 575 sovitteluasiasiaa, joista 149 tuli vireille suoralla sovitteluhakemuksella. Eniten sovitteluja oli vireillä Helsingissä ja vähiten Pohjois-Karjalassa. Sovitteluasioiden määrä kasvoi vuonna 2012 22% edelliseen vuoteen verrattuna. Tästä voitiin huomata, että sovittelu herätti luottamusta ja se koettiin hyväksi vaihtoehdoksi huoltoriitojen ratkaisemiseksi.⁵²

Seurannan aikana päättyi 435 sovitteluasiasiaa, joista osa päättyi jo ennen varsinaista sovittelun aloittamista. Suoralla sovitteluhakemuksella tulleista jutuista varsinaista sovittelua ei aloitettu lainkaan, sillä yleensä toinen osapuoli ei suostunut sovitteluun. Oikeudenkäynnistä sovitteluun siirtyneistä jutuista ei edennyt sovitteluun, sillä syynä saattoi olla toisen osapuolen peruuttaminen tai asian sopiminen ennen sovittelua.

Sovittelu järjestettiin 367 asiassa, joista sovinto saavutettiin 228 asiassa. Suurimmassa osassa tuomioistuimien vahvisti sovinnon ja lopuissa vanhemmat kävivät vahvistamassa sopimuksensa lastenvalvojan luona, vanhemmat pitäytyivät aiemmassa sopimuksessa/päätöksessä, vanhemmat sopivat asian sovittelussa ilman sopimuksen vahvistamista tai vanhemmat palasivat yhteen. Osasovinto tehtiin 15 prosentissa asioista. Riittäiseksi jäivät yleensä lapsen elatusapuun

⁵⁰ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, Loppuraportti, 22-23

⁵¹ Aaltonen 2015, 49

⁵² Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, Loppuraportti, 28-29

tai huoltomuotoon liittyvät asiat. Sovitteluun edenneistä asioista 85 asiassa sovintoa ei saavutettu.

Vajaassa kolmanneksessa asioista tehtiin kokeilusopimus, sillä sovinnon saavuttaminen ensimmäisessä sovittelussa saattoi osoittautua mahdottomaksi. Sovittelua jatkettiin tällaisissa asioissa myöhemmin, joista osassa tehtiin uusi kokeilusopimus. Suurin osa koki kokeilusopimuksen hyödylliseksi.

Sovitteluistunnot pyrittiin järjestämään melko nopeasti, keskimäärin 1,5 kuukaudessa kun sovittelun aloittamisesta tehtiin päätös tai sovittelu tuli hakemuksella vireille, joka on oikeudenkäyntiin verrattuna huomattavan nopea aikataulu.

Vanhempien kyselylomakkeiden perusteella, suuri osa olit tyytyväisiä sovitteluun. Vanhemmat ilmoittivat olleensa tyytyväisiä mm. sopimuksen aikaansaamiseen, sovittelijatuomariin ja asiantuntija-avustajaan ja heidän yhteistyöhön, tasapuolisuuteen ja puolueettomuuteen, keskustelun mahdollisuuteen, lapsen edun huomioimiseen, menettelyn nopeuteen ja epämuodollisuuteen. Tyytymättömyyttä koettiin taas muun muassa lopputulokseen, sovittelun puolueellisuuteen, sovittelun raskauteen, sovittelijan ja asiantuntija-avustajan toimintaan ja sovittelutiloihin. Valtaosa koki saaneensa tuoda omat mielipiteet asiaan ja tulleen kuulluksi ja ymmärretyksi. Lakimiesavustajat koettiin myös vanhempien mukaan hyödyllisiksi.

Sovittelu kokeilun tulokset niin hyviä, että asiantuntija-avusteinen huoltoriitojen sovittelu vakinaistettiin kaikkiin käräjäoikeuksiin 1.5.2014 alkaen.⁵³

4 Oikeudenkäyntimenettely

Lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat riidat ovat jatkuvasti yleistyneet, johtuen avoliitossa syntyneiden lasten lisääntymisestä ja lapsiperheiden avioeroista. Huoltoriidat ovat viime vuosina lisääntyneet ja huoltoriidat ovat vaikeutuneet ja ovat usein pitkäkestoisempia. Yksi syy tähän voi olla myös isien aktiivisempi rooli lasten elämässä. On myös esitetty, että avioeron syyllisyysperusteiden poistaminen olisi lisännyt osaltaan vaikeuttanut sovinnolliseen ratkaisuun pääsyä, ja vanhempien parisuhteen riita on kanavoitunut lapsen huoltoon kohdistuvaan riitaan.⁵⁴

Huoltoon liittyvään riitaan liittyy tyypillisesti riita eli juridinen erimielisyys vanhempien välillä sekä laajempi konflikti ja monenlaiset tunteet liittyen epävarmuuteen, huoleen, ikävään,

⁵³ Aaltonen 2020, 51-56

⁵⁴ Valkama & Litmala 2006, 2

pelkoon, vihaan ja katkeruuteen. Huoltoriitoihin liittyy juridiikan ohella emotionaalisia, psykologisia, moraalisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja taloudellisia tekijöitä. Tyypillisesti asian luonteeseen kuuluvan hyvin henkilökohtaisten ja tunnepitoisuuden vuoksi käsittely edellyttää monipuolista asiantuntemusta ja kokemusta.⁵⁵

Lapsen huoltoon liittyvät riidat voidaan jakaa kolmeen ryhmään: tasapeliriidat, psykososiaaliset riidat ja patologisoituvat riidat. Tasapelisessä riidassa riita käydään tasavertaisten vanhempien kesken. Vanhemmat ovat tasavahvoja lähihuoltajakandidaatteja eikä heillä ole jyrkkiä erimielisyyksiä. Psykososiaalisissa riidoissa vanhempien huoltokyky on alentunut. Tähän ryhmään kuuluu huoltajasopivuutta olennaisesti heikentäviä psykososiaalisia ongelmia kuten psyykkiset sairaudet ja muut mielenterveysongelmat, alkoholismi ja muiden päihteiden käyttö tai vakava lääkkeiden väärinkäyttö. Psykososiaaliseen riitaan voi liittyä myös sovittamaton erimielisyys kulttuurista tai uskonnosta, joilla on selvästi kielteinen vaikutus lapsen tulevaisuuteen. Patologisiin riitoihin kuuluvat vaikeimmat huoltoriidat. Kyseisessä riitamuodossa vanhemmat ovat lukittautuneet omiin asenteisiin ja vaatimuksiin, ja vanhempien riita on kroonistunut oikeudenkäyntikierteeseen.⁵⁶

Lapsenhuoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä riita katsotaan relatiivisesti indispositiiviseksi riidaksi. Indispositiivisessa asiassa sovinto ei ole sallittu oikeudenkäynnin aikana. Indispositiivisuuden tarkoitus lapsen asiassa on, että vanhempien riitatilanteessa lasten edusta huolehtiminen kuuluu yhteiskunnalle ja tuomioistuimen tulee valvoa lapsen etua. Lapsen edun valvonta koskee myös niissä tapauksissa, joissa vanhemmat pyytävät tuomioistuinta ratkaisemaan asian sopimallaan tavalla. Oikeudenkäynnin prosessissa indispositiivisuus ilmenee vireilletulosta, väittämistaakasta, ja todistusaineiston hankkimisessa sekä materiaalisessa prosessin johdossa. Huoltoriidassa väittämistaakka tarkoittaa sitä, että asianosaiset eivät voi väitteillään tai prosessitoimillaan kokonaan määrätä prosessista eivätkä täysin vapaasti todisteiden esittämisestäkään. Vaikka vanhemmat määrittävät riidan, he ei täten yksin vastuussa aineiston hankinnassa, koska riidan kohde eli lapsi ei voi itse riittävästi valvoa etuaan, tuomioistuinmella on velvollisuus materiaalisen prosessin johdon keinoin selvittää lapsen edun kannalta tärkeät kysymykset.⁵⁷

Lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskeva riita-asian käsittely poikkeaa tavallisesta riita-asiasta siten, että tavallisessa riita-asiassa ratkaistaan menneisyydessä syntynyt riita, mutta lapsiasian ratkaisu ei saa lainvoimaa ennen lapsen täysi-ikäisyyttä, lasta koskeva riita-asia voidaan laittaa käräjäoikeuteen vireille yhä uudelleen. Lasta koskevassa päätöksessä tuomioistuin tekee ennusteen lapsen tulevaisuudesta ja pyrkii tekemään ratkaisun, jonka avulla lapsi

⁵⁵ Linnanmäki 2019, 108

⁵⁶ Auvinen 2006, 254-257

⁵⁷ Auvinen 2006, 39-40

ja vanhemmat voivat rakentaa elämäänsä ja arkeansa oikeudenkäynnin jälkeen. Päätös ei vaikuta vain asianosaisiin eli vanhempiin, mutta myös ennen kaikkea myös lapseen. Tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että lapsen etu toteutuu oikeudenkäynnissä ja päätöksenteossa. Tuomarin rooli lapsiasiassa edellyttää erityisesti hyviä vuorovaikutustaitoja. Kriisissä olevien vanhempien kohtaaminen vaatii hyvää kärsivällisyyttä sekä pitkäjänteisyyttä, sekä asian tunnepitoisuuden ja vuoksi tuomarilta vaaditaan puolueettomuutta sekä objektiivisuutta asiaan. Sosiaalitoimen vahva rooli korostuu asian selvittämisessä huoltoriitojen erityispiirteisiin.⁵⁸

Lapsen huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevan asian voi laittaa vireille lapsen vanhemmat yhdessä tai toinen yksi, sosiaalilautakunta tai huoltaja, lapsi ei itse voi laittaa tällaista asiaa vireille, eikä hän ole asianosainen riidassa. Tuomioistuimeen päätyy noin 4-5% riitaista lapsiasiaa, joista puolet sovitaan käsittelyn aikana. Erimielisyyksissä useinkin suurin kysymys on, että miten varmistaa lapsen oikeudellinen asema ja miten varmistetaan lapselle turvallinen kehitys ja oikeus tavata vanhempaan kenen luona ei asu. Tehtäessä päätöstä huoltomuodosta, erityisesti yhteishuollosta tai yksinhuollosta, on kiinnitettävä huomio vanhempien kykyyn asettaa lapsen tarpeet vanhempien ristiriitojen edelle. Ennen huoltajuutta koskevaa ratkaisun antoa edeltää oikeudellinen poissuljenta, jossa huoltajuuden esteenä voidaan nähdä perheväkivalta, päihderiippuvuus ja vakava mielenterveydellinen ongelma tai muu sairaus.

Lapsen asumista koskevassa päätöksen teossa keskeisenä asiana katsotaan lapsen kyky toimia lapsen lähivanhempana. Asiassa tulee tarkastella vanhemman kykyä huolehtia lapsen jokapäiväisistä asioista kuten vaatetuksesta, ruokailusta, riittävästä levosta, koulusta sekä lapselle tärkeistä harrastuksista. Tulee katsoa myös vanhemman elämän tilannetta, johon voi kuulua uudet perhesuhteet ja niiden vaikutukset lapseen. Yleisesti katsottuna lapsiasiassa on päädyttävä ratkaisuun, joka parhaiten toteuttaa lapsen edun tulevaisuudessa.⁵⁹

4.1 Asian kiireellisyys

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia pitää käsitellä joutuisasti, ja jos asiassa järjestetään istunto, käräjäoikeuden tulee järjestää ensimmäinen istunto ilman aiheetonta viivytystä. (LOS 3§14a) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on ratkaisuissaan todennut, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat tulee tuomioistuimen käsitellä erityisen joutuisasti. EIT on kiinnittänyt huomiota niihin seurauksiin, joita lapsenhuoltoasioiden pitkät käsittelyajat voi aiheuttaa lapselle ja erossa asuvan vanhemman suhteelle sekä perhe-elämän suojalle, sekä siitä miten asian viivästyminen voi aiheuttaa jutun lopputulokselle. EIT on todennutkin, ettei ruuhkautunut juttutilanne oikeuta lapsenhuoltoriidan kohtuutonta

⁵⁸ Aaltonen 2009 18-19

⁵⁹ Hakalehto 2018, 219-220

viivästymistä. Pitkään kestänyt riitatilanne voi kasvattaa epävarmuutta lapsessa, siitä miten hänen elämänsä järjestyy vanhempien eron jälkeen. Nopea käsittely on asianosaisille myös oikeusturvakysymys. Tämä koskee erityisesti lapsena asumista koskevaan asiaan, sillä ajankuluminen vakiinnuttaa lapsen asumaan toisen vanhemman luokse, ja jos yhteydenpito toiseen vanhempaan on katkennut, pitkä käsittelyaika voi vieraannuttaa lasta vanhemmasta ja vaikuttaa suhteen uudelleenluomiseen. Huoltoriitojen käsittelyn nopeuttamiseksi, tuomioistuimen tulee arvioida oikeudenkäynnin jokaista vaihetta ja poistaa kaikki käsittelyä tarpeettomasti viivyttävät seikat. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia riitoja ei pidä käsitellä tarpeettoman jäykästi vaan, asiat tulee asettaa yksilölliseen kiireellisyysjärjestykseen ja toimenpiteet asettaa kunkin yksilöllisen asian mukaan sopiviksi. Ensimmäisen istunnon järjestäminen nopeasti on olennaista, jotta tuomari voi siellä selvittää mistä asiassa on kysymys ja arvioida asian kiireellisyyden sekä muut toimenpiteet.⁶⁰

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artikla 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan.

Vuonna 2000 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) antoi päätöksen asiassa Nuutinen vs Suomi jossa väitettiin, että suomi on rikkonut EIS artiklaa 6 kohtaa 1. Kyseisessä asiassa lapsen isä eli hakija, haki tapaamisoikeutta lapselleen, johon liittyi myös hakijan isyyden selvittäminen kyseiseen lapseen. Hakija esitti, että menettely oli kestänyt liian kauan, erityisesti koska se sisälsi useita tarpeettomia lykkäyksiä kahdessa käräjäoikeudessa, jotka olivat toimivaltaisia eri menettelyjen eri vaiheissa. Suomen hallitus kuitenkin totesi, että menettely ei ollut kohtuuttoman pitkä, kun otettiin huomioon asian monimutkaisuus ja sekä hakijan että asianomaisten viranomaisten toiminta. Oikeudenkäynti oli alkanut syyskuussa 1993, kun hakija nosti ensimmäisen kanteensa, jossa hän vaati hänen isyytensä toteamista lapsen osalta ja vaati huoltajuutta ja tapaamisoikeutta. Ottaen huomioon, että tuomioistuimet arvioivat jatkuvasti uudelleen lapsen etua vuoden 1996 lain voimaantulon jälkeen, oikeudenkäynti oli päättynyt helmikuussa 1999 korkeimman oikeuden epäämiseen viimeisessä täytäntöönpanomenettelyssä. Suomen hallitus totesi, että asia oli erityisen monimutkainen ja väitti lisäksi, että hakija itse oli osittain vastuussa viivästyksestä. EIT katsoi kuitenkin yksimielisesti, että suomi oli rikkonut artiklan 6 kohtaa 1 huomioon ottaen menettelyn keston. Oikeudenkäynti kesti syyskuusta 1993 helmikuuhun 1999 eli viisi vuotta ja viisi kuukautta, ja asiassa pyydettiin mm. kahta lausuntoa sosiaaliviranomaiselta, jossa ensimmäisessä kesti 9 kuukautta ja toisessa 8 kuukautta, ja näitä aikoja pidettiin yllättävän pitkinä kyseisessä tapauksessa. EIT katsoo, että hakija oli myös itse vastuussa keston pitkittymisestä, mutta EIT korosti myös, että lapsen

⁶⁰ Aaltonen 2020, 221-224

isyys vahvistettiin lapsen ollessa 2-vuotias, eikä isä ollut tavannut häntä tähän mennessä ja lapsi oli lähes seitsemänvuotias, kun sitä seurannut oikeudenkäynti päättyi tapaamisoikeuden peruuttamiseen ilman, että hakija oli koskaan nähnyt lastaan. Kaikki asiaan liittyvät seikat huomioon ottaen. EIT katsoi, että menettelyn kokonaiskesto ylitti "kohtuullisen ajan" ja näin ollen yleissopimuksen 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu.⁶¹

4.2 Kirjallinen valmistelu

Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia tulee laittaa vireille siihen käräjäoikeuteen, jonka tuomiopiirissä lapsella on kotipaikka tai vakituinen asuinpaikka. (OK 10§13) Asian voi laittaa vireille hakemuksella lapsen vanhemmat yhdessä tai erikseen, lapsen huoltaja tai hyvinvointialue. (LHT3§14) Hakemuksessa tulee olla hakijan yksilöity vaatimus ja seikat johon vaatimus perustuu, todisteet, joita hakija aikoo vaatimuksen tueksi esittää ja se mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus ja millä perusteella tuomioistuimien toimivaltainen. (OK 8§2) Hakemuksen saavuttua tuomari katsoo hakemuksen läpi ja täydennyttää sitä tarvittaessa hakijalla. Ennen lausuman pyytämistä tuomari myös tiedustelee hakijalta sovittelun mahdollisuudesta. Tämän jälkeen asiaan osalliselta pyydetään lausuma kirjallisesti tai jos asian käsittelyä joudutaan nopeuttamaan, voidaan se pyytää myös suullisesti istunnossa. Lausumapyynnössä tiedustellaan myös asiaan osalliselta halukkuutta asiantuntija-avusteiseen sovitteluun, jos hakija on siihen jo suostunut. Lausumapyyntö tulee antaa todisteellisesti tiedoksi, joko vastaanottotodistuksella tai haastemiestiedoksiannolla, jonka jälkeen alkaa 14 päivän lausuma-aika. Lausumassa tulisi olla asiaan osallisen kanta hakemukseen sekä tarvittaessa perusteet vastustamiselle todisteet, ja mitä kullakin todisteella aikoo näyttää toteen ja mahdollinen oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus. Asia voidaan lähtökohtaisesti tässä vaiheessa ratkaista kirjallisessa menettelyssä, jos asia on riidaton lapsiasia, mutta asian luonteesta johtuen tässäkin tapauksessa tuomarin tulee varmistua siitä, että ratkaisu on lapsen edun mukainen.⁶²

4.3 Valmisteluistunto

Oikeudenkäymiskaaren mukaan, valmisteluistunto tulee käydä siten, että asia voidaan pääkäsittelyssä käsitellä yhtäjaksoisesti ja jäsenellisesti. (OK 5§17) Valmisteluistunnossa selvitetään vaatimukset ja niiden perusteet, kartoitetaan erimielisyyden aiheet, todisteet ja mitä niillä halutaan näyttää toteen ja tiedustellaan sovinnon mahdollisuudesta. (OK 5§19) Lapsen huolta ja tapaamisoikeutta koskeva valmisteluistunto tulisi järjestää ilman viivytystä, jopa muutamien viikkojen kuluessa vastauksen saapumisen jälkeen. Istunnon ajankohdasta sovietaan useimmiten osapuolten avustajien kesken. Istunnon viivästyminen ei saa johtua

⁶¹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin, Nuutinen vs Suomi 2000.

⁶² Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke 2016, 13-21

myöskään avustajien kiireiden vuoksi, vaan tuomioistuimen tulee olla erityisen tiukka aikataulusta lapsiasioissa. Yleensä kärjäsihteerit sopivat avustajien kanssa istunnon ajankohdasta, mutta joskus sihteerii ei oteta tarpeeksi vakavasti, joten joskus tuomarin on sovittava ajankohta itse. Vanhempien henkilökohtainen läsnäolo istunnossa on yleensä välttämätöntä. Koska käsiteltävä asia on usein hyvin henkilökohtainen, on avustajan usein hyvin vaikeaa vastata uusiin väitteisiin tai vaatimuksiin ilman päämiehen läsnäoloa. Asian sen hetkisestä tilanteesta kuuleminen vanhemmilta itse ja vanhempien näkeminen antaa tuomarille tärkeää tietoa vanhempien välisestä suhteesta ja siitä, millainen ratkaisu asiassa olisi lapsen edun mukainen. Sovintoneuvotteluihin tarvitaan myös vanhempien henkilökohtaista läsnäoloa.

Joskus tuomioistuin voi pakkokeinoin määrätä vanhemman saapumaan henkilökohtaisesti istuntoon asian, vaikka sakolla uhkaaminen asian herkan luonteen vuoksi tunnu asianmukaiselta. Sakon uhka myös edellyttää kutsun tiedoksiantamista henkilökohtaisesti. Tiedoksiantoon tarvitaan kuitenkin oma aikansa, joka voi viivästyttää istunnon järjestämistä, joten tästä syystä tätä käytetään harvoin. Tavanomaisesti asianosaiset kutsutaan istuntoon käyttäen normaalia hakemusasian uhkaa (OK 857), mutta avustajille ilmoitetaan, että asianosaisten henkilökohtainen läsnä on tarpeellista. Käytännössä hyvin harvoin vanhemmat jäävät saapumatta paikalle. Kutsut lähetetään osapuolten prosessiosoitteisiin tai heille henkilökohtaisesti.⁶³

Valmisteluistuntoa varten tulisi tuomioistuimen tulisi kirjallisen valmistelun kuluessa tehdä kirjallinen yhteenveto osapuolten vaatimuksista, sekä niiden perusteista ja todisteista ja siitä mitä niillä halutaan näyttää toteen. (OK 5514) Yhteenveto tehdään ennen valmisteluistunto ja sen katsotaan edistävän suullisen valmisteluistunnon kulkua. Puheenjohtaja voi antaa yhteenvedon suullisesti, jos riidan kohde on hyvin rajattu. Hyvä ja huolellisesti tehty yhteenveto voi selkiinnyttää prosessia ja karsia epäolennaiset asiat ja siinä keskitytään asian ratkaisemisen kannalta olennaisiin seikkoihin ja siinä tulee esille asian ydinkysymykset.⁶⁴

Valmisteluistunnon tarkoitus on selvittää vanhempien vaatimukset perusteineen, kartoittaa alustavasti todistelua ja keskustella sovinnon mahdollisuudesta. Istunnon alussa tuomari kertoo vanhemmille valmisteluistunnon tarkoituksen ja istunnon kulun, jonka jälkeen tuomari voi alkaa käydä yhteenvedon pohjalta asialle tärkeimpiä taustatietoja. Sovinnon tavoittelu on lapsiasiaissa korostettua valmisteluistunnonkin aikana. Pöytäkirjaan kirjataan valmisteluistunnon aikana tulleet muutokset vaatimuksiin ja perusteisiin. Valmisteluistunnon lopuksi käydään läpi todistelu ja niihin liittyvät teemat. Ilmapiiri tulisi olla valmisteluistunnossa vapaamuotoinen ja keskustelevalle ja vanhemmille tulisi antaa tilaa puhua itse sillä asia on heille tärkeä ja

⁶³ Aaltonen 2020, 238-245

⁶⁴ Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke 2016, 14

he tietävät parhaiten itse lastensa tilanteen. Toisaalta tuomarin tulee osata pitää tilanne hallinnassa eikä sallia vanhemmilta epäasiallista käytöstä.⁶⁵

Asianosaisten, jotka tarvitsevat tulkkausta, tulee huolehtia itse tulkin omalla kustannuksella, ellei hänellä ole oikeusapua asiaan. Tuomioistuimien hankkii ja huolehtii tulkin kustannuksista, jos osapuolelle on myönnetty oikeusapu. Asian laadun huomioon ottaen, tuomioistuimien voi määrätä tulkkauskustannukset maksettavaksi valtion varoista kokonaan tai osittain, jos osapuolella ei ole oikeusapua.⁶⁶

Jos asiassa ei saavuteta valmisteluistunnon aikana sovintoa, asia voidaan siirtää suoraan pääkäsittelyyn, tai jos asiassa pyydetään sosiaalitoimen selvitys, asian jatkovalmistelu ja pääkäsittely pidetään sosiaalitoimen selvityksen valmistumisen jälkeen.⁶⁷

4.4 Väliaikainen määräys

Lapsen huoltolaissa säädetään, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ollessa vireillä tuomioistuimessa, tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta ja tapaamisoikeudesta. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuin lopullisesti päättää asiasta, ellei määräystä tätä ennen peruta tai muuteta. Väliaikaiseen määräykseen ei voi hakea muutosta. (LOS 3§17)

Väliaikaismääräystä koskeva vaatimus tulee käsitellä erilleen pääasiasta. Väliaikaistamääräystä koskeva vaatimus tulee ajankohtaiseksi vasta, kun asiasta voidaan todeta, ettei asiassa ole sovinnon mahdollisuutta ja päätetään selvityksen hankkimisesta. Väliaikaismääräystä koskevassa käsittelyssä voidaan käyttää hyväksi pääasian käsittelyssä esille tuotuja perusteluja ja nimettyä todistelua, vaikka asianosaisille tulee tehdä selväksi, ettei kyse ole samasta asiasta, vaan väliaikaismääräyksen tarkoitus on lapsen tilanteen järjestäminen oikeudenkäynnin ajaksi. Väliaikaistamääräystä varten järjestetään oma pääkäsittely.⁶⁸ Lapsenhuoltolaissa säädetään, että väliaikainen määräys voidaan antaa osapuolia kuulematta, jos asiaa ei saa viivytellä. (LOS 3§17)

Väliaikainen määräys voi tulla kyseeseen, jos olosuhdeselvityksen tekeminen kestää ja vanhemmat asuvat erillään. Tuomioistuin voi siis antaa väliaikaisen määräyksen lapsen asumisesta sekä tapaamisoikeudesta ja tapaamisoikeuden ehdoista. Väliaikainen määräys on heti täytäntöönpanokelpoinen, jolla tarkoitetaan sitä, että päätöksen nojalla voidaan ryhtyä toimenpiteisiin, ellei määräyksiä vapaaehtoisesti noudateta.⁶⁹

⁶⁵ Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeen julkaisuja 2016, 16

⁶⁶ Aaltonen 2020, 238-245

⁶⁷ Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankeen julkaisuja 2016, 17

⁶⁸ Aaltonen 2020, 249

⁶⁹ Valkama & Litmanen 2006, 17

4.5 Pääkäsittely

Oikeudenkäymiskaaren (OK 854) mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa hake-
musasiaa käsittelyä jatketaan riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, jos asia on riitainen. Asian valmistelua johtaneen tuomarin on oltava pääkäsittelyssä tuomioistuimen puheenjohtajana tai jäsenenä, jollei siihen ole estettä. (OK 652) Pääkäsittely käydään seuraavassa järjestyksessä, jos ei ole toisin päätetty:

1. istunnon alussa puheenjohtaja selostaa lyhyesti yhteenvedon avulla mihin asian valmistelussa on päädytty, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asiainosasten kantaa
2. asianosaset vuorollaan perustelevat kantansa ja lausuvat vastapuolen perustelujen johdosta
3. tuomioistuin ottaa vastaan todistelun
4. asianosaiset esittävät loppulausuntonsa.

Indispositiivisia asioita ei koske oikeudenkäymiskaaren (OK 659) mukainen preklusio, joissa aineellisen totuuden selvittäminen on erityisen tärkeää. Tämä tarkoittaa, sitä että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa pääkäsittelyssä voidaan vedota uuteen seikkaan tai esittää uusia todisteita, ja tuomioistuimen on annettava myös vastapuolelle mahdollisuus vastata väitteisiin ja esittää vastatodistelua. Pääkäsittely voidaan käsitellä joko yhden tuomarin tai kolmen tuomarin kokoonpanossa.⁷⁰

Ensimmäistä vaihetta kutsutaan myös alkukeskusteluksi. Alkukeskustelu lähtee liikkeelle, siitä mihin valmistelussa on päädytty. Alkukeskustelussa yhteenvedon perusteella tarkistetaan osapuolten vaatimukset ja niiden perusteet. Yhteenvedon esittämisen jälkeen, tuomioistuin varmistaa osapuolilta vastaavatko esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa asiassa. Alkukeskustelun toisessa vaiheessa eli niin sanotussa asiaesittelyssä hakija ensin perustelee kantansa ja lausuu vastapuolen perustelujen johdosta ja vastapuoli tekee samoin. Asiaesittelyssä osapuolet voivat kertoa oman näkemyksensä asiasta ja tapahtuman kulusta ja mahdollisesti kritisoida vastapuolen lausumiin mahdollisesti sisältyviä epäjohdonmukaisuuksia. Tässä vaiheessa voidaan myös mainita mitä seikkoja todisteluvaiheessa aiotaan näyttää toteen vaikkakaan tässä vaiheessa ei puututa todisteiden sisältöön.⁷¹

Seuraavassa vaiheessa pääkäsittely jatkuu todistelun vastaanottamiseen. Tämän vaiheen tarkoitus on todisteiden näyttämällä saada tuomioistuin vakuuttuneeksi siitä, että asian ratkaisun merkitykselliset oikeustositiseikat ovat olleet olemassa. Todistelun pitää lähtökohtaisessa

⁷⁰ Aaltonen 2020, 245

⁷¹ Vuorenperä 2023, 124-125

ottaa vastaan juuri pääkäsittelyssä välittömyysperiaatteen mukaan, vaikkakin tässä voidaan tehdä poikkeuksia, jos todistelua ei perustellusta syystä voida ottaa vastaan pääkäsittelyssä. Oikeudenkäymiskaaressa mainitaan viidestä todistuskeinosta: todistajien avulla tapahtuva todistelu, asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksessa, asiantuntijatodistelu ja asiakirjato-distelu eli niin sanotut kirjalliset todisteet⁷²

Vanhempien kuuleminen henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa on yleensä keskeinen tapa kuulla asian tapahtumista ja taustoista. Asianosaisen on pysyttävä totuudessa häntä kuulta-essa, vaikka häneltä ei otetakaan todistajan vakuutusta. Vanhempien kertomukset ovat usein paras tietolähde heidän suhteestaan lapseen ja siten sillä nähdään olevan merkittävä rooli lapsen edun arvioimisella ja asian ratkaisemisessa.⁷³

Pääkäsittelyn lopuksi osapuolet esittävät loppulausuntonsa, jossa asianosaiset todistelun vas-taanottamisen jälkeen esittävät käsityksensä esitetyistä todisteista ja juttuun liittyvistä oi-keuskysymyksistä ja siitä miten asia pitäisi pääkäsittelyssä ilmi tulleiden asioiden perusteella ratkaista. Loppulausunnossa osapuolten tulisi vakuuttaa tuomioistuin oman kantansa oikeelli-suudesta aikaisemmin ilmi tulleiden seikkojen ja näytön perusteella. Loppukeskustelu päättyy siihen, että asianosaiset jättävät asian tuomioistuimen ratkaistavaksi.⁷⁴

4.6 Lapsen kuuleminen

Perustuslaissa (PL 256) säädetään, että lapsen tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystä vastaavasti. Lapsen osallistuminen oikeudenkäyntiin voi olla henkilökohtaista tai vä-lillistä. Välillistä kuulemista voi olla sosiaalitoimen laatijoiden raportti lapsen kuulemisesta tai huoltajan välittäessä oikeudenkäynnissä lapsen näkemyksen hänen kanssaan keskusteltu-aan. Riitaisessa asiassa lapsen kuuleminen tulisi ensisijaisesti tapahtua sosiaalitoimen teke-män olosuhdeselvityksen yhteydessä. Sosiaaliviranomainen näkee lapsen omassa ympäristös-sään ja lapsen mielipidettä selvittäessään sosiaaliviranomaisella on mahdollisuus keskustella lapsen kanssa useamman kerran.⁷⁵

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa artiklan 12 mukaan lapsella, joka kykenee muodosta-maan oman näkemyksensä, tulee turvata oikeus vapaasti ilmasta näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Näkemys tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaan.⁷⁶

Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeudenkäynnin suuntaviivoissa lapsen kuulemista pide-tään lapsen oikeutena, ei velvollisuutena. Lasta tulisi kuulla heihin vaikuttavissa asioissa

⁷² Vuorenää 2023, 126-127

⁷³ Aaltonen, 254-255

⁷⁴ Vuorenää 2023, 129

⁷⁵ HE 88/2018, 24

⁷⁶ YK:n lapsen oikeuksien sopimus

ainakin silloin, kun hänen katsotaan ymmärtävän asia riittävän hyvin tapauskohtaisen olosuhteen mukaan. Lapselta tulisi kysyä, miten hän haluaa tulla kuulluksi.⁷⁷

Lapsenhuoltolain mukaan lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa hänen mielipiteen tai toivomuksien selvittämistä varten, jos se on asian ratkaisemista varten tarpeellista ja lapsi siihen suostuu tai sitä itse pyytää. Alle 12-vuotiaasta lasta kuullaan vain jos se on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei aiheudu lapselle merkittävää haittaa. Henkilökohtainen kuuleminen voi tapahtua pääkäsittelyssä tai muulla tuomioistuimen harkitsemalla tavalla. Lapsen kuuleminen voidaan järjestää siten, että hänen lisäksi paikalla on läsnä vain yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen, jos se on tarpeen lapsen suojaamiseksi tai mielipiteen selvittämiseksi. Kuuleminen voidaan äänittää. (LHT 3§15)

Hallituksen esityksen 88/2018 mukaan tuomioistuimella on harkintavaltaa, miten ja missä kuuleminen voi tapahtua, kuulemisen yksityiskohdat tulisi järjestää yksilöllisen tilanteen vaatimalla tavalla. Kuuleminen voidaan järjestää esimerkiksi tuomioistuimen ulkopuolella epämuodollisemmissa puitteissa, jotta lapsen jännitystä saataisiin vähennettyä.⁷⁸

Tilanteessa, jossa lasta kuullaan ilman että, asiaan osalliset ovat läsnä, asiaan osallisille on varattava tilaisuus kuulla äänite tai heille on selostettava kuulemisessa esiin tulleet seikat niiltä osin kuin niillä on vaikutusta asian ratkaisemisen kannalta. Heille on myös varattava tilaisuus lausua lapsen kuulemisen johdosta esiin tulleista seikoista. (LOS 3§15)

4.7 Selvityksen hankkiminen hyvinvointialueelta

Lapsen huoltoon liittyvään prosessiin oikeudenkäynnissä liittyy oleellisesti virallisperiaate. Virallisperiaatteessa on kysymys, kenen vastuulla oikeudenkäynnin fakta-aineiston eli tosiseikkojen esittäminen ja todisteiden hankkiminen on. Periaate ilmenee ratkaisumateriaalin hankintaa ohjaavana periaatteena. Ratkaisumateriaalit eivät jäädä vain vanhempien vastuulle, vaan tuomioistuin hankkii tarvittaessa selvityksen sosiaaliviranomaisilta. Tarkoituksena on, että tuomioistuin voi selvityksen perusteella tehdä lapsen edun mukaisen ratkaisun.⁷⁹

Tuomioistuimen käsiteltäessä lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa, tulee tarvittaessa hankkia selvitys siltä hyvinvointialueelta, jossa lapsella, vanhemmilla tai muulla asiaan osallisella on asuinpaikka. Selvitystä hankittaessa tuomioistuimen on yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti tarvitaan. Selvityksen tarkoituksena on antaa

⁷⁷Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä 2010, 16

⁷⁸ HE 88/2018 vp, 62

⁷⁹ Auvinen 2006, 40

tuomioistuimelle tietoja perheen tilanteesta, lapsen elinolosuhteista ja muista asian ratkaisemiseen liittyvistä oleellisista asioista. (LHT §16)

Sosiaalitoimen hankkima selvitys, eli olosuhdeselvityksen tarkoitus on oikeudenkäyntiaineiston täydentäminen tuomioistuimelle siten, että asiaa ratkaistaessa tuomioistuimella on tiedossa kaikki asiaan vaikuttavat tosiseikat. Sosiaalitoimi on tehtävässään siten tuomioistuinta avustava viranomais, mutta ei ole osana asian ratkaisemista. Tarkoituksena on saada mahdollisimman objektiivista tietoa sellaisista olosuhteista ja seikoista, joita tuomioistuimen on muulla tavalla vaikea saada. Tällaista tietoa saadaan muun muassa lapsen kuulemisesta, kotikäynneiltä, vanhemman ja lapsen vuorovaikutusta havainnoimalla sekä lapsen koulusta, päiväkodista ja muilta tahoilta saatavasta tiedoista, jotka saattavat jotkut olla salassa pidettävikin tietoja.⁸⁰

Valmisteluistunnossa selvitetään, onko selvityksen pyytäminen tarpeellista vai saadaanko asiasta riittävästi tietoa kirjallisten todisteiden ja henkilötodistelun avulla. Jos päädytään pyytämään selvitystä hyvinvointialueelta, valmisteluistunnossa käydään osapuolten kanssa läpi, mistä asioita erityisesti halutaan selvittää ja lopullisen päätöksen selvityspyynnöstä mutta päätöksen selvityksen sisällöstä tekee asiaa käsittelevä tuomari. Selvityspyynnössä on yleensä mukana oikeudelle saapuneita asiaan liittyviä asiakirjoja selvityksen tekijöille materiaaleiksi. Valmisteluistunnossa ilmoitetaan selvityksen määräpäivä ja sovitaan pääkäsittelyn ajankohta. Yleensä pääkäsittely sovitaan noin kuukauden päähän selvityksen saapumisesta. Kun selvitys saapuu, se lähetetään tiedoksi osapuolille, jonka jälkeen heillä on mahdollisuus toimittaa päivitetyt vaatimukset ja lisätodistelut.⁸¹

Selvitystyö alkaa aloitustapaamisella. Tapaamisessa voi olla vanhemmat yhdessä tai erikseen selvitystyöntekijöiden kanssa. Hyväksi on koettu, että vanhemmat tavataan ensimmäisellä tapaamisella erikseen, jolloin vanhempi voi vapaammin kertoa näkemyksensä perusteluineen. Vanhemmille on kuitenkin hyvä järjestää yhteistapaaminen ennen lapsen tapaamista. Kun epäillään väkivaltaa ja vain toinenkin vanhemmista niin toivoo tai jos aiemmin esiintynyt tai edelleen jatkuva väkivalta aiheuttaa ammattilaisen arvion mukaan turvallisuusriskin, ei vanhempia tavata yhdessä. Aloitustapaamisessa sovitaan myöhemmistä ajankohdista ja vanhempien tapaamisia voi olla useampia. Tapaamisissa pyritään saamaan tietoa, siltä osin kuin sitä ei ole tuomioistuimen asiakirjoissa. Tietoa pyritään keräämään lapsen ja vanhemman arjen asioista, mitä vanhempi hakee ja miten vanhempi näkee lapsen edun toteutuvan parhaiten sekä pyritään vanhempaa kuvailemaan lastaan vapaammin. Kummankin vanhemman luona tehdään kotikäynnit, joissa nähdään lapsen olosuhteet ja tavataan kaikki lapsen kanssa asuvat henkilöt. Lasta voidaan tavata kotikäynnillä, mutta pääsääntö on, että lasta kuullaan

⁸⁰ Aaltonen 289-291

⁸¹ Hansson-Anttonen ym. 19

puolueettomassa paikassa. Käynnillä usein lapselta kysellään lapsen arjesta ja siihen liittyvistä asioista. Tapaamisella myös havainnoidaan lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta ja yhdessäoloa.⁸²

Lastenhuoltolaki asettaa, että selvitystä tehtäessä on keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos se lapsen ikään ja kehitystasoon nähden on mahdollista ja jos lapsi siihen itse suostuu. Keskustelussa on tarkoituksena selvittää lapsen oma mielipide ja toivomukset asiaan liittyen. (LHT) Lapsen henkilökohtaisella tapaamisella lapselle kerrotaan, että kuulluksi tuleminen on hänen oikeutensa. Lapsella on oikeus kertoa mielipiteensä, mutta se ei ole pakko, jos hän niin ei halua. Hänelle kerrotaan, että kaikki hänen kertomansa kirjataan ylös. Lapselta kysellään hänen elämäntilanteestaan: arki kotona, päiväkotia tai koulu, kaverit sekä muut läheiset henkilöt sekä vanhemmat ja perhe. Esille otetaan myös tulevaisuus sekä erilaisista vaihtoehdoista, jotka liittyvät asumiseen ja tapaamisoikeuteen.

Selvityksen aikana selvitetään myös vanhempien ja lapsen elämän tilannetta, johon liittyy mm. asuinolosuhteet, vanhemman työ tai opiskelut, terveydentila, päihteiden käyttö ja muut riippuvuudet, ihmissuhteet ja lähiverkosto, kulttuuri ja uskonto sekä muut tuomioistuimen pyytämät selvityksen aiheet. Selvityksessä tarkastellaan myös vanhempien keskinäistä suhdetta ja lapsen asioiden hoitoa ja kykyä vanhemmuuteen ja lapsen asioiden järjestämiseen.⁸³

Tuomioistuin asettaa selvitykselle määräajan, ja jos tuomioistuin katsoo selvityksen olevan puutteellinen tai asiassa on tullut esiin uusia seikkoja, joista tulisi saada selvitystä voi tuomioistuin pyytää aikaisempaan selvityksen täydennystä tai mutua selvitystä. Tuomioistuimen on kuultava selvityksen tekijää henkilökohtaisesti suullisesti, jos sen katsotaan olevan tarpeen lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai asiaan osallinen sitä pyytää, eikä se ole selkeästi tarpeetonta. (LHT 3§16)

5 Käräjätuomarin näkemys sovittelusta

Opinnäytetyötä varten haastateltiin neljää käräjäoikeuden käräjätuomaria, jotka toimivat sovittelijoina asiantuntija-avusteisessa sovittelussa. Haastatteluun pyydettiin kolme erittäin kokenutta sovittelijaa, sekä yhden tuomarin työn ohella harvemmin sovittelevan henkilön. Haastatteluun valittiin 12 kysymystä, ja kysymyksissä kysyttiin tuomareiden omia näkemyksiä asiantuntija-avusteisesta sovittelusta sekä lapsiasian ratkaisemisesta oikeudenkäyntimenetelyssä. Haastattelut toteutettiin henkilökohtaisesti, ja jokainen haastattelu kesti noin 20-30 minuuttia. Haastattelut äänitettiin opinnäytetyö käyttöön, jotta niiden perusteella voitiin

⁸² Hansson-Anttonen ym. 29

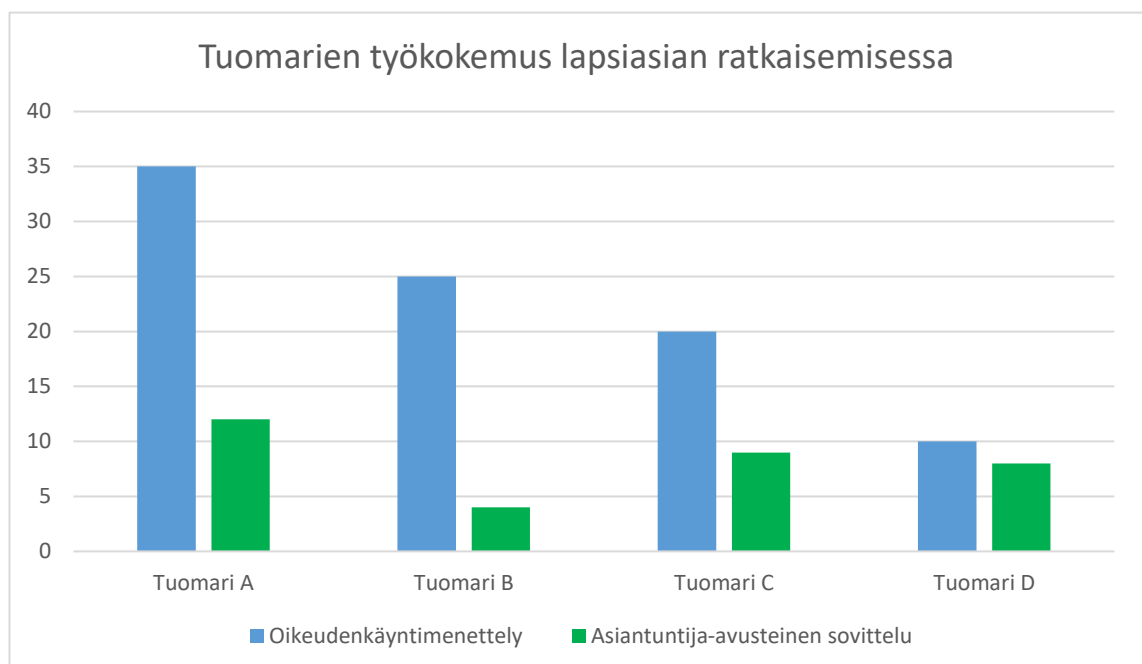
⁸³ Hansson-Anttonen ym, 35-36

kirjoittaa haastattelujen tulokset. Äänittäminen koettiin hyväksi tavaksi muistiinpanojen sijaan, sillä haastatteluissa pystyi täysin keskittymään itse haastattelu tilanteeseen, ja myöhemmin pystyi kirjaamaan haastattelun tulokset työhön tiivistetysti.

Haastattelussa kysyttiin tuomareilta kysymyksiä liittyen asiantuntija-avusteiseen sovitteluun ja oikeudenkäyntimenettelyyn. Tarkoituksena oli verrata näitä kahta menettelyä keskenään ja löytää sieltä havaintoja. Haastattelussa kysyttiin myös sovitteluun valmistautumisesta, sovittelija ominaisuuksista, mikä sovittelussa on hyvää ja mikä haastavaa, sekä oikeudenkäyntimenettelyn hyvistä ja haastavista puolista.

5.1 Tuomareiden kokemus lapsiasian ratkaisemisesta tuomioistuimessa ja sovittelujen keskimääräinen määrä kuukaudessa.

Taustakysymyksenä, tuomareilta kysyttiin heidän omasta kokemuksesta tuomioistuimessa. Kaikki tuomarit ovat ratkaisseet lapsiasioita yli kymmenen vuotta, sekä kaikilla tuomareilla on useamman vuoden kokemus asiantuntija-avusteisesta tuomioistuinsovittelusta.

Taulukko 1: Tuomareiden kokemus lapsiasian ratkaisemisesta oikeudenkäyntimenettelyssä ja asiantuntija-avusteisessa sovittelussa

Kaikki vastanneista ilmoittivat, että tekevät sovittelija säännöllisesti ja lähes viikoittain.

5.2 Sovittelijan ominaisuudet ja valmistautuminen sovitteluun

Haastatteluissa usea kärjätuomari toi esille sen, että sovitteluun mentäessä, tuomarin tulee osata riisua tuomarin rooli pois ja mennä sovitteluun sovittelijana. Sovittelijana oleminen on

paljon henkilökohtaisempaa verrattuna oikeudenkäyntiin, jossa lakikirja sanoo miten asioissa tulisi edetä. Sovittelijoiden tulisi kohdata ihmiset ennen kaikkea auttajana, ei auktoriteetin roolissa ratkaisijana. Sovittelija ei saa tulla sovitteluun määräämään, vaan vanhemmille tulee antaa oma tila, sillä vanhemmat itse tuntevat lapsensa ja haasteensa, ja sovittelijan tulee kuulostelemalla nähdä heidät. Sovittelussa sovittelijan tehtävä on saada ihmisten luottamus, jolloin ratkaiseminen pohjautuu enemmälti luottamukseen kuin asemaan. Luottamuksen saaminen vaatii rohkeutta kohdata ihmiset. Pitää osata kohdata ihmiset, jotka ovat kriisissä rauhassa, heidän tulee tulla nähdyiksi ja kokea että se on tärkeä tilanne heille.

Haastattelussa korostui myös se, että sovittelussa sovittelijan persoona voi tulla eri tavalla esiin, toisin kuin oikeudenkäynnissä. Sovittelijan persoona vaikuttaa aikapaljon siihen, miten sovittelu etenee. Tuomarit joutuvat osallistua eri tavalla sovitteluun ihmisenä ja siten tuomarit tuovat omat persoonat sovitteluun, ja haastattelussa myös todettiin, että tosi monenlaisena persoonan voi olla hyvä sovittelija, mutta jotta voi rakentaa luottamuksen, edellyttää että täytyy pysyä todella puolueettomana. Yksi haastateltavista toi esiin myös henkilökohtaisen kokemuksen hyödyn. Tuomari koki, että on henkilökohtaisesti hyötynyt siitä, että hän ei ole kovin nuori enää ja usein vanhemmat, jotka tulevat sovitteluun kokevatkin olevan kokeen ihmisen seurassa. Haastateltava kertoi myös, että oli itse myös aikoinaan käynyt eron läpi ja heillä olleen myös pieniä lapsia, niin pystyi mielestään eläytymään vanhempien tilanteeseen ja koki että, tästä on hänelle itselleen hyötyä.

Sovittelijan tulee olla puolueeton, sillä sovittelutilanteessa ollaan hyvin lähellä ja tunteet tulevat eri tavalla ilmi, kuin oikeudenkäynnissä. Jotta ei anna osapuolten tunteiden mennä itseensä ja jotta ei lähde niihin mukaan, tarvitaan maltillisuutta ja rauhallisuutta. Sovittelijoiden tulee olla hyviä kuuntelemaa ja pitää olla rutiini ja näkemys asia ryhmän, että voi ohjata hieman keskustelua. Sovittelijalla on hyvä olla hyvät vuorovaikutustaidot ja olla empaattinen sekä hyvä kuuntelija, mutta tarpeeksi jämäkkä tarpeen tullen.

Haastatteluissa tuli ilmi koulutuksen tärkeys. Koulutus todettiin olevan A ja O ja sovittelijalla tulee olla hyvä pohjakoulutus. On olemassa käräjäoikeuksia, jossa käräjätuomarit voivat sovittaa ilman koulutusta, tai on käyty vain riita-asian sovittelijan koulutus. Käräjätuomari vahvisti, että tämä ei ole riittävä. Sovittelijan koulutuksessa opitaan työparityöskentelyä eli miten kaksi eri ammattikunnan edustajaa työskentelee yhdessä sekä taitoja, jotka eivät kuulu tuomarin tai riita-asian sovittelijan ydin osaamiseen, eli miten otetaan ventovieraan ihmisen kanssa puheeksi arkaluontoisikin asioita muun muassa mielenterveysongelmat, päihdeongelmat ja perheväkivalta asioita, joiden äärelle täytyy pysähtyä.

5.2.1 Valmistautuvatko tuomarit sovitteluun?

Suurin osa tuomareista haastattelussa kertoi, ettei juurikaan valmistaudu sovitteluun ja sovittelusta on tullut niin rutiinia, että matalallakin valmistautumisella voi mennä sovitteluun.

Asiakirjoja ei paljoa yleensä ole, ja suurin osa sovittelijoista lukee asiakirjat suurin piirteisesti läpi ennen sovittelua. Asiakirjoista tarkistetaan minkä ikäisiä lapset ovat ja ovatko lapset koulussa tai päiväkodissa, sekä mistä asioista sovittelussa halutaan keskustella. Asiakirjoista katsotaan myös, että onko asiassa lastensuojelullista huolta, onko lastensuojelu ilmoituksia tai onko olosuhdeselvitys tehty ja onko siinä jotain haluttu nostaa esiin. Suurin osa haastateltavista koki, että liian tarkka asiakirjojen lukeminen voi mahdollisesti vääristää asian tilannetta ja sovittelijalle voi tulla odotuksia osapuolia kohtaan, sillä osapuolet kirjoittavat asioista erillä tavalla kuin asiat todellisuudessa ovat. Sovittelun katsotaan olevan niin paljon kuunteleminen ja ihmisten tunteisiin menemistä, joka ei välity niin paljoa papereilta. Papereiden lukeminen voi viedä enemmän harhaan, asian tilanne selviää sovittelun edetessä, kun osapuolet itse kertovat asiastaan.

Suurimalle osalle valmistautuminen on henkistä valmistautumista. Valmistautuminen on mielen ja työparin kanssa virittäytymistä tilaan sekä keskittymällä käsillä olevaan asiaan. Virittäytyminen tilaan tarkoittaa että, samalla ei voi olla puhelimella tai miettiä muita asioita. Sovitteluun ei kannata tulla juosten toimistolta siten, siten että on juuri kirjoittanut sähköpostejä tai olla todella stressaantunut, sovitteluun pitää tulla sellaisella asenteella, että keskitytään käsillä olevaan asiaan ja muut asiat voivat jäädä odottamaan myöhemmälle.

Erään tuomarin mukaan on sääntö, jonka mukaan sovittelijan tulisi tavata asiantuntija-avustaja puoli tuntia ennen sovittelun alkua. Suurin osa sovittelijoista kertoi että, tulee sovitteluun tilaan 15-20 minuuttia ennen sovittelun aloittamista. Kaikki haastateltavista kertoi, että valmistautuu sovitteluun tapaamalla sovittelutyöparia lyhyesti ennen sovittelua, jotta kerkeää vaihtamaan ajatuksia heidän kanssaan ennen sovittelun aloittamista, ja kartoittamalla tilannetta siten, että molemmilla on käsitys mistä asiasta on kyse. Koettiin tärkeäksi että, on pieni hetki rauhoittumiselle ennen sovittelun aloittamista, jossa voi samalla laittaa tilaa ja tarjottavia esille sekä vaihtaa ajatuksia asiantuntija-avustajan.

Yksi haastateltavista kertoi lähettävänsä lyhyen viestin osapuolille tai osapuolten avustajille, jossa toivottaa osapuolet tervetulleiksi sovitteluun ja kertoo käytännön asioista kuten muistutan varaamaan kokopäivän tilaisuuteen sekä sovittelun tauoista. Viestissä pyydetään osapuolia olemaan yhteydessä matalallakin kynnyksellä, jos asiasta on kysyttävää. Sovittelija koki, että tästä viestistä voi tulla sellainen olo osapuolille, että sovittelussa on vastassa tavallisempi henkilö kuin oikeudenkäynnissä.

5.3 Sovittelun kulku

Haastateltavan mukaan olemassa on teoreettinen malli, jonka mukaan tulisi edetä. Koska aiheita on kuitenkin paljon, sitä ei aina voida noudattaa. Sovittelussa on käytössä viisivaiheinen salmiakki menettely malli, joka on teoreettinen pohja: valmistautuminen, avausvaihe, selvittely, neuvottelu ja päätös vaihe. Aina salmiakki ei kuitenkaan toteudu, sillä voi olla oma

salmiakki esimerkiksi lapsen asumisesta ja sen jälkeen tulee oma salmiakki tapaamisesta ja huollosta, niin malli ei toimi ihan samalla tavalla kuin riita-asian sovittelussa. Ensin käydään yksi asia ja siitä neuvotellaan ja ollaan yksimeilisiä ja sitten otetaan seuraava aihe, mutta malli on kuitenkin tukena. Sovitteluissa erillisneuvottelut ovat myös tärkeitä, sillä jos on esimerkiksi lastensuojelullisia huolia, niin niistä on helpompi keskustella siten, että toinen vanhempi ei ole kuulemassa ja saamassa pahimmillaan lisää hyötyä oikeudenkäyntiin. Erillisneuvottelut ovat hyvä pitää siinä tapauksessa, jos on epätasapainia ja jos on epäily, että toinen ei uskalla sanoa mitään ja mahdollisesti myötäilee sen takia, että pääsee helpommalla.

Sovittelu kaavan mukaan sovittelu alkaa sovittelijan alkupuheenvuorolla, se mitä sitä seuraavaksi tapahtuu, riippuu monesta asiasta ja siinä on aina mukana improvisaation elementti. Ensin esittäydytään, jonka jälkeen sovitteliija kertoo mistä sovittelussa on kyse ja mitä sovittelussa tehdään ja mitä ei tehdä sekä kerrotaan, että asioista puhutaan luottamuksella. Ihmisillä pitää olla tiedossa, mihin he ovat tulleet.

Tämän jälkeen, vaikka lakimiesavustajat olisivatkin läsnä, vanhemmat kertovat itse hakija ensin, mistä asioista he haluavat sovittelussa puhua, mihin asioihin halutaan ratkaisu ja kartoitetaan ylipäättänsä, että mistä asiassa on kyse. Lähtökohtana on että, alkupuheenvuoron ja esittäytymisen jälkeen, vanhemmat kertovat itse miksi ovat tulleet sovitteluun ja yleensä aamupäivällä keskustellaan vanhempien kanssa, vaikkakin osapuolilla olisi lakimiesavustajat läsnä, heidän tehtävä on tässä vaiheessa olla hiljaa, joka voi osalle avustajista vaikeaa. Lakimiesavustajien rooli korostuu yleensä aamupäivän aikana, kun pohditaan mistä vanhemmat ovat erimielisiä ja mikä heidän tilanteensa on nyt. Käydään myös perusasioita läpi kuten, minkä ikäisiä lapset ovat, käyvätkö he päiväkotia tai koulua ja missä vanhemmat asuvat. Edellä mainittuja käytännön asiat selvitetään ja aletaan pikkuhiljaa lähestyä sitä, minkälaisia ajatuksia vanhemmilla on tulevaisuuden suhteen, mitä he haluavat ja miksi ovat tulleet sovitteluun, sekä selvitetään mistä vanhemmat ovat erimielisiä ja mistä yhtä mieltä. Kartoitetaan pikkuhiljaa mihin kysymyksiin sovittelussa pitäisi saada vastaukset ja keskustellaan siitä, minkälaisia tavoitteita vanhemmilla on. Tämän jälkeen selvitetään niin kauan kuin on tarpeen, usein kuitenkin hieman pitää rajata, että keskustelu sellaisen, että se auttaa, tilanne menee aika intuitiivisesti. Selvittelyä pitää tehdä, mutta jos se menee saman asian pyörittämiseksi, niin pitää osata auttaa vanhempia siitä eteenpäin. Ennen lounasta on puhuttu siitä, miten jatkossa toimitaan ja sitten lounaalle annetaan sellainen asia mietittäväksi, että miten asiassa päästäisiin konkreettiseen tasoon. Ohjeistetaan vanhempia myös valmistelevaan lounastauolla toiselle osapuolelle sellaisen sovintotarjouksen, jonka ajattelee, että toinen voisi hyväksyä. Jos tarvitsee pitää erillisneuvotteluja, pidetään ne ennen lounasta. Yleensä aikataulu menee siten, että lounastaukoon mennessä on selvitetty osapuolten erimielisyyden aiheet ja kummankin vanhemman tavoitteet.

Iltapäivällä neuvotellaan, jolloin avustajien roolit korostuvat. Lounaan jälkeen mennään konkretiaan ja aletaan käydä asioita läpi neuvottelemalla ja käydään läpi mikä olisi mahdollista. Selvitetään aikaisessa vaiheessa, että haetaanko sellaista järjestelyä, mitä kokeillaan, joka voi vapauttaa painetta, sillä vanhempien ei tarvitse miettiä, että tämä on lopullinen ja pysyvä ratkaisu.

Eli lyhyesti sanottuna sovittelu etenee siten, että esittäydytään ja kerrotaan, mistä sovittelussa on kyse, sen jälkeen vanhemmat kertovat tilanteensa ja sitten kun nämä on käyty, neuvotellaan ja lopuksi, jos onnistutaan sopimaan asia, sovittelija kirjoittaa ja vahvistaa sovinnon.

5.4 Sovittelun hyvät ja haastavat puolet

Oikeudenkäyntimenettelyssä osapuolet luovuttavat riitansa avustajille, jotka paloittelevat sen juridisesti vaatimuksiin, todisteluun ja argumentaatioon. Juristit ottavat asian itselleen ja esittävät juridisesti tärkeitä asioita ja miettivät asiaa ylipäättänsä juridiikan kautta, jonka jälkeen ulkopuolinen henkilö ratkaisee asian. Koetaan että, oikeudenkäynti vain jalostavaa riitaa, kun äiti ja isä istuvat oikeudenkäynti salissa ja kuuntelevat kun avustaja moittii toista ja vanhempi pääsee lopulta kuultavaksi kertomaan kuinka, huono toinen on. Sovittelussa on hyvää se, että vanhemmat voivat puhua luottamuksella, ei ole tarvetta ratkaisuihin tai ongelmiin, kun taas oikeudenkäynnin puolella, vaikka olisi kuinka siisti riita, liittyy siihen aina se, että pitää perustella omia vaatimuksia, ja tämä yleensä huonontaa vanhempien välejä, vaikka kuinka olisi hyvät avustajat.

Sovittelussa asia siis palautetaan vanhemmille ja keskustellaan asioista, joista asiassa on heidän mielestään oikeasti kyse, ja voidaan myös samalla puhua sellaisista asioista, jotka ei suoraan kuuluisi oikeudenkäyntiin. Sovittelu antaa siis ihmisille enemmän tilaa ja puhua siitä, mikä heille on tärkeää, vaikka se ei olisi oikeudenkäynnissä merkityksellistä. Riidan taustalla voi olla vaikuttamassa, jokin muu asia esimerkiksi ositukseen liittyvä erimielisyys, joka voidaan tuoda sovittelussa esille. Sovittelussa voidaan sopia erilaisia pelisääntöjä eri tilanteisiin hyvin luovasti jota riitamenettelyssä tehdä koskaan. Sovittelussa voidaan tehdä hyvinkin käytännön läheisiä ratkaisuja esimerkiksi siten, että kuka pyytää anteeksi keltäkin ja niin edespäin, eli ei ole lakiin sidottu mistä siellä voidaan sopia ja keskustella. Sovittelussa siis on mahdollisuus sopia muustakin kuin oikeudenkäynnissä ratkaistaan.

Sovittelu antaa mahdollisuuden vanhempien ongelmien kokonaisvaltaiseen käsittelyyn, joka ei oikeudenkäynnissä välttämättä olisi mahdollista. Kaikkein parasta sovittelussa on se, että siellä voidaan ratkaista vanhempien välinen konflikti. Puhutaan että sovittelu on vaihtoehto riidan ratkaisulle, mutta haastateltava näkee, että se on aina vaihtoehto sille. Muissa tavoissa konflikti vaan kärjistyy ja vanhempien riita ei katoa mihinkään, vaan siihen laitetaan kannet päälle ja käsketään heidän jatkaa elämää. Parasta on, että konflikti saadaan ainakin vähän

pienentymään ja toivottavasti vanhempien kommunikaatio tämän jälkeen pelaa paremmin. Vähän niin kuin rauhan neuvotteluissa, jos vanhemmilla on hyvä kommunikaatio niin sitten ei ole erimielisyyttäkään. Sovittelussa yritetään rakentaa yhteisymmärrys ja jos se lähtee onnistumaan, on se myönteinen rakentava prosessi, kun taas oikeudenkäynti on sivistynyttä riitelystä.

Sovittelussa osapuolet voivat yhdessä opetella keskenään ratkaisemaan asia. Elämässä tulee paljon asioita, joita tulee tehdä ratkaisuja, niin on arvokas asia, että perhe on itse ratkaissut asian. Lasten elämän aikana tulee paljon asioita, joissa vanhempien tulee pystyä kommunikoidaan lasten asioista keskenään, ja sovittelussa puhutaankin paljon niistä asioista jotka edistää vanhempien yhteistyötä. Vaikka käräjätuomari ratkaisussaan tekee parhaan, hänen ratkaisunsa käytännön asioissa on harvoin hyvä joka tilanteeseen. Lapsien kasvaessa vanhemmilla on käytössä käräjäoikeuden antama ratkaisu jopa 15 vuotta, kunnes lapsi tulee täysi-ikäiseksi, täten ei voi olettaa, että ratkaisu sopii joka tilanteeseen. Vanhempien on kerta kaikkiaan lapsen vanhempina, rakentaa keskusteluyhteys keskenään ja sovittelu voi auttaa joskus sen löytymiseen.

Sovittelu on halvempaa ja nopeampaa. Tiedetään, että oikeudenkäynti menettely on hidas ja häviö voi viedä asian hovioikeuteen, joka pitkittää asian käsittelyä. Sovittelusta voidaan nopeasti löytyä hyvä lopputulos. On iso ero siihen, että jos on sopimus, jonka on ollut itse neuvottelemassa verrattuna siihen, että ratkaisu on tullut joltain muulta. Vanhemmat pystyvät sitoutumaan yhteisesti sovittuun, ja osapuolet ovat sitoutuneempia siihen, kun asia ei tule ulkoa saneltuna ja parhaillaan oppivat tavan käsitellä asioista.

Työparit tuovat sovitteluun paljon lisäarvoa, sillä kun voidaan yhdessä pysähtyä ja käydä keskustelua ja haastaa vanhempia miettimään niitä asioita, mitä oikeudenkäynnissä ei voitaisi. Erillisneuvottelussa voidaan haastaa vanhempia miettimään miksi ajattelevat tietyllä tavalla ja palauttaa heitä. Parhaillaan se on yhdessä pohdintaa, sillä vanhemmilla voi olla tosi vaikea tilanne, niin sovitteluparin kanssa osapuolet voivat yhdessä ottaa parempi asento ja miettiä yhdessä mikä olisi siedettävä ratkaisu kaikille.

5.4.1 Sovittelun haastavat puolet

Haastava on sellainen tilanne, jossa ihmisillä on valmis käsitys asiasta ja siitä, miten asia on, ja tulevat sovitteluun vakuuttamaan toista osapuolta. Tämä ei johda mihinkään, että tullaan vakuuttamaan toista osapuolta oman kannan oikeellisuudesta, eikä pohtimaan yhdessä että, onko asiassa löydettävissä joku malli, minkä kanssa molemmat voisivat elää. Sovittelu vaatii osapuolilta avoimuutta ja toisen näkökulman kuulemista sekä neuvotteluissa tämän huomioon ottamista. Toisen kuuleminen on tärkeää ja sovittelua vaatii kykyä kuunnella aktiivisesti ja joustavuutta, eikä jyräämistä ja toisen päälle huutamista. Tilanteet, joissa kumpikin vanhempi tulee sovitteluun sellaisella asenteella, että halutaan saada kaikki itse toivomansa ja

toisen on pakko joustaa, ovat myös tuhoon tuomittuja. Sovitteluun tulevien vanhempien tulisi sisäistää etukäteen, että sovitteluun tullaan molemmin puolin joustamaan omasta kannasta. Vanhemmille voi olla raskasta, jos he eivät saakaan kaikkea, ja joskus jäädäänkin pelkästään kinastelemaan, jolloin voi olla hyvinkin aikaisin selvää, että sovittelua on turha jatkaa.

Vuorovaikutus ja vanhempien kärjistynyt vuorovaikutus tilanteet voivat yleensä olla haastavia tilanteita sovittelua. Joskus toinen vanhempi voi näyttäytyä tosi passiivisena ja tilanteessa voi olla vallan epätasapaino, jota jäädään miettimään, ja yleensä ratkaisu tähän voi olla erillisen neuvottelun. Haastavaa voi olla se, miten saada tilanne sellaiseksi, että vanhempien vuorovaikutus ei menisi syyttelyksi ja vastasyöttelyksi, että keskustelu olisi aitoa ja voitaisiin pysähtyä ja miettiä.

Turhauttavaksi koettiin myös tilanteet, joissa vanhemmat eivät sisäistä, että minkälaiseen tilanteeseen ovat tulleet. Vaikka osapuolille kerrotaisiin, mistä sovittelussa on kyse, vanhemmat saattavat silti ajatella, että huoneessa oleva tuomari ratkaisee heidän riitansa. Vanhemmat saattavat koittaa vakuuttaa tuomaria omasta näkemyksestä, ja silloin sovittelijan pitää muistuttaa vanhempia, että sovittelijaa on turha vakuuttaa ja vanhempien tulisi keskustella keskenään. Jos tästä asetelmasta ei päästä pois, niin sovittelu voi olla pelkkää ajanhukkaa.

Sovittelussa aika tavallinen tilanne on, että tapaava vanhempi kokee, että toinen vanhempi vieraannuttaa ja lähivanhempi kokee, että tapaava vanhempi on niin epämiellyttävä, että sen takia lapsi ei halua tavata vanhempaa. Eli vanhemmat vain syyttelevät toisiaan sen sijaa, että he selvittäisivät juurisyyn. Haastavaa on se, että vanhemmat näkevät vain toisessa vian lähtemättä tutkiskelemaan miten asia voidaan selvittää ilman että he menettävät hermonsä.

Ovatko vanhemmat kenties miettineet, että mitä itse tekevät ja minkälainen vanhemmuus oli ennen eroa ja oliko suhde lapseen ennen eroa. Olisi tärkeää että, saa vanhemmat tajuamaan, että ei ole välttämättä kyse vieraannuttamisesta ja että lähivanhempi tukisi tapaamisia siten, että ei puhu toisesta vanhemmasta pahaa äänen lapsen kuullen.

Sovittelussa ollaan vaikeiden asioiden äärellä. Voi olla päihdeongelmaa, mielenterveysongelmia ja väkivaltaväitteitä, joita kohti voi olla vaikea mennä ja niiden käsittely voi olla haastavaa. Pitää miettiä, miten nämä asiat otetaan puheeksi, jos vanhemmat eivät itse niitä tuo esiin ja kun ne haluttaisiin ottaa luontaisesti puheeksi. Vanhemmat helposti itse tiputtelevat niitä rivien väleistä ja sovittelijan tulee osata poimia niitä ja pysähtyä niiden äärelle. Tilanteet, joissa on päihdeongelmaa, mielenterveys ongelmia ja väkivaltaa ovat vaikeita, mutta ne eivät ole esteistä sovittelulle, pitää vaan tietää mitä siinä pystyy tekemään ja siinä voi mahdollisesti valmentaa vanhempia, mitä oikeudenkäynnissä ei voi tehdä.

Vanhempien päivät ovat pitkiä ja intensiivisiä, ja ollaan yhdessä tehty hyvää työtä koko päivän, mutta usein voi käydä siten, että kun ollaan pääsemässä sopuun, niin vanhemmilla tulee yhtäkkiä väsymys ja vanhemmat meinaavatkin sitten romuttaa koko asian. Tämä on

haastateltavan henkilökohtainen haaste. Siinä sovittelijan tulee miettiä, miten vanhemmat autetaan siitä ylös, kun alkaa olla itsekin väsynyt.

5.5 Oikeudenkäynnin haastavat puolet

Lapsiasiassa oikeudenkäyntimenettely koettiin kyseenalaiseksi, sillä yleensä siinä vain keskustellaan, mitä toinen vanhempi on tehnyt, mutta konfliktissa yleensä molemmat ovat tehneet jotain. Sovittelussa voidaan pohtia molempien osallisuutta ja sitä, miten molempien pitäisi mahdollisesti muuttaa käytöstään, sekä mitä menneisyydestä voidaan oppia, että konfliktista päästään eteenpäin. Oikeudenkäynnissä menneisyydestä puhutaan syyttelevästi ja siitä puuttuu kysymys siitä, mikä on sinun roolisi ja miten teet toisin jatkossa. Vanhemmilla on usein tarve puhua menneisyydestä ja vanhemmat haluavat ratkaisun siihen kuka on oikeassa ja kuka väärässä, kun taas sovittelussa se ei ole olennaista. Oikeudenkäynnissä edetään vaatimustah-
toisesti, siellä keskitytään perusteluihin ja perustelut yleensä liittyvät siihen, että toisessa vanhemmassa on puutteita, tai esitetään väitteitä siitä. Oikeudenkäynti menettely on ongel-
makeskeinen ja ratkaistaessa sitä, turhauttaa, että ratkaisu ei edesauta vanhempien konflik-
tia. Ratkaisussa ei voi ottaa kaikkea huomioon tai yksilöidä sitä, tai jossain määrin voi, mutta kaikkea ei voi ottaa huomioon. Sovittelija kokee turhauttavana sen, että tietää että oikeu-
denkäynnin ratkaisu ei koskaan ole paras mahdollinen lopputulos vanhemmille.

Oikeudenkäynnin turhauttavana puolena koettiin se, että tiedetään että asia tuskin paranee oikeudenkäynnin myötä ja tiedetään, että tuskin mikään tulee muuttumaan. Haastavaa on se että, kun näkee, että ongelmat ovat sillä tasolla, että ei pääse vaikuttamaan niihin kuin tiet-
tyyn rajaan asti sillä tiettyyn rajaan asti voi käyttää samoja menetelmiä kuin sovittelussa. Oi-
keudenkäynti on paljon jähmeämpää kuin sovittelu ja se on sovittelijallakin muuttunut vähän puolisoitteluksi mutta sovinnon edistäminen on paljon rajatumpaa edistää sovintoa. Vanhem-
milta voi tulla palautetta, että sovittelu ja oikeudenkäynti voi mennä sekaisin, ja oikeuden-
käynti on ollut tietoinen valinta, niin niitä ei saa sekoittaa. Oikeudenkäynnissä haastavaa on se, että ei ole kaikkia työkaluja käytettävissä.

Erillisneuvottelut ovat asia, joita ei ole oikeudenkäyntimenettelyssä ja se on sellainen asia, jolla moni juttu etenisi, kun asioita voisi rauhassa pohtia erikseen vanhemman kanssa. Yhteis-
sessä tilassa oleminen voi kuormittaa vanhempia ja tunnelma itsessään yleensä menee hu-
noksi oikeussalissa. Siellä monesti syytellään ja esitetään negatiivisia väitteitä toiseen liit-
tyen, kun jos taas sovittelussa huomataan että tunnelma menee huonoon suuntaa, voidaan ti-
lanne pysäyttää, ja ottaa erillisneuvottelut ja sitten miettiä millä tavalla asiat viedään yhtei-
seen pöytään rakentavassa hengessä. Voidaan ohjata vanhempia ja sanoa että, toivotaan että asia menisi jatkossa eri tavalla, joka on eri asia kuin se että esittää vain syytöksiä.

5.6 Sovittelu menettelyn edistäminen

Haastateltavan mukaan sovittelua tulisi edistää siten, että mietitään miten, saadaan vanhemmat ymmärtämään, että käräjäoikeus ei ole ratkaisemassa asiaa sovittelussa. Vanhemmat yrittävät monesti vakuuttaa sovittelijoita, siitä miten ovat itse oikeassa ja toinen väärässä, vaikka se ei ole sovittelijalle olennaista ja joskus tämän selittäminen ihmisille voi kestää aikansa. Tähän voi olla vaikea vaikuttaa, koska ihmiset, jotka tulevat käräjäoikeuteen monesti ajattelevat, että siellä on auktoriteetti, joten ihmiset ei välttämättä osaa suhtautua, että sovittelija ei ole sovittelussa tuomaroimassa, eikä häntä tarvitse vakuuttaa. On iso kysymys, miten vanhemmat saadaan ymmärtämään, että heidän tulisi puhua toisilleen, eikä vakuuttaa tuomaria. Aina ei ole oikeaa tai väärää vaan on eri näkökulmia ja sovittelussa yritetään avata molempien näkökulmia ja saada ymmärrystä niihin. Ihmisillä on vahva tarve saada vahvistus, sille kuka on oikeassa, mutta se ei ole sovittelun tarkoitus, ja siellä ei olla jakamassa tuomiota.

Haastateltavan mukaan asia, josta tuomareiden kesken jonkun verran keskustellaan on, että miten nykyisessä sovittelussa opetetaan sovittelijoita, että osapuolten tehtävä on tuottaa ratkaisu keino tai sopimuksen sisältö. Sovittelijoiden tulisi olla hiljaa, kun sopimusehdosta neuvotellaan. Keskustelua on siitä, että missä määrin sovittelija voisi olla aktiivinen ja antaa osapuolille ehdotuksia ja ajatuksia. Toinen on haastamistilanne, jossa toinen vanhempi kokee, että hänen toiveensa ovat epärealistisia, niin kyse on, että pitäisikö sovittelijalla olla suuremmin valtaa pohtia sitä, mikä vanhemman mahdollisuudet olisivat, jos asiaa vaadittaisiin oikeudenkäyntimenettelyssä. Jotkut tuomarit tekevätkin tätä, joka saattaa viedä sovittelua positiivisella tavalla eteenpäin.

Sovittelija kokee, että on lakimiesavustajia, jotka eivät juuri tunne sovittelumenettelyä tai on uusia avustajia, jotka eivät tunne menettelyä. Tällaisten avustajien kanssa tulisi varmistaa, että sovittelu ei lähde väärille raiteille ja avustaja pystyisi aidosti olla päämiehensä tukena, niin että vanhempi uskaltaa tehdä vaikeitakin päätöksiä. Avustajien aktivoiminen ja että he osaisivat käyttäytyä sovittelussa avustajalta odotetulla tavalla. Tuomari toivoi myös, että vaikeimmatkin huoltoriidat saisivat mahdollisuuden sovitteluun, ja sovittelija sovittelussa voisikin olla se, joka tunnistaisi, jos asia ei etene. Sovittelua kannattaa aina kokeilla ja se on aina keino ratkaista oikeudenkäyntikierre. Sovittelu kuuluisi nähdä mahdollisuutena.

Haastattelussa tuli ilmi, että viime aikoina on puhuttu siitä, että sovittelijoiden tulisi vielä enemmän tiedostaa, minkälainen vanhempien konflikti on. Vanhempiin ei välttämättä suoraan kannata olla ennen sovittelua yhteydessä, mutta jos osapuolilla on avustajat, voisi heihin olla lyhyesti yhteydessä ja nopeasti päivittää, että minkä tyyppinen tilanne on käsillä vuorovaikutuksen osalta ja tiedustella onko jotain mitä sovittelijan pitäisi tietää, ennen kuin sovittelu aloitetaan. Sovittelija toivoisi, että tarjottaviin sekä tiloihin panostettaisiin, erityisesti

odotustilaan. Syventävää sovittelukoulutusta erityisesti vorovaikutuksen osalta olisi hyvä pitää yllä ja saada lisäkoulutusta.

5.7 Sovittelun esteet

Monet sovittelijat toivat haastatteluissaan ilmi, että sovittelun voi yleensä aloittaa matalalla-kin kynnyksellä, jos osapuolet sitä haluavat, ja sovittelija sovittelussa voi tehdä päätöksen, jos nähdään, että sovittelun jatkamiselle ei ole edellytyksiä.

Päihde- ja mielenterveysongelmat eivät yksistään ole este sovittelulle. Sovittelussa voidaan yrittää löytää ratkaisuja, vaikka olisi huolta päihdeongelmasta ja usein sovittelussa voidaan keskustella, siitä miten asian kanssa voitaisiin tulla toimeen. Henkilö, jolla on päihdeongelma, on sovittelussa voinutkin sitoutua käymään päihdeseuloissa.

Vakavat väkivalta tilanteet ovat yksi este mahdollisesti, jos toinen uhkailee toista ja tilanne voi olla kuoleman vaarallinen, niin tällaiset tilanteet voidaan katsoa sopivan huonosti sovitteluun. Kannattaa miettiä tilanteissa tarkkaan, joissa on lähisuhdeväkivaltaa ja kysyä lähisuhdeväkivallan uhrilta pystyykö hän olemaan sovittelussa ja uskaltaa sanoa suoraan sellaiset asiat, jotka tulee sanoa. Pystyykö hän neuvotella ja miettiä lasten parasta sekä pitää varmistua siitä, että sovittelutilanne toimii ilman, että toinen tulee sinne pelkäämään. Esimerkkinä kerrottiin tilanne jota ei kannattanut viedä sovitteluun, jossa oli kysymys sellaisesta tilanteesta, jossa tapaava vanhempi oli määrätty lähestymiskieltoon lapsiaan kohtaan.

Asioissa, joissa on lastensuojelullisia huolia, katsotaan joskus olevan sellaisia, joita ei voi sovittaa. Haastateltavan mukaan näissäkin sovitteluissa on avoimesti puhuttu siitä, että tapaamiset lapsen ja vanhemman välillä aloitetaan valvotuilla tapaamisilla sekä keskustellaan vanhempien välisestä kommunikaatiosta ja muista asioista, ja tsemptaan heitä enemmän kuin oikeudenkäynnissä. Jos on lastensuojelu mukana, niin voidaan tarkistuttaa, että näkeekö lastensuojelu että sovittelu onnistuu lapsen edun puolesta.

Tilanne, jossa ihmiset tulevat siinä näkökulmassa sovitteluun, että hänellä on ainoa totuus asiassa ja tulee vakuuttamaan toisen siitä, ei johda mihinkään. Sovittelu edellyttää avoimuutta ja avoimuutta pohtia jotain muutakin vaihtoehtoa, kuin sitä mikä itsellä oli mielessä.

5.8 Sovittelun hyödyllisyys osapuolille verrattuna oikeudenkäyntimenettelyn hyötyihin

Haastatteluissa korostui, se että sovittelussa sovintoja voidaan tehdä paljon räätälöidympi, kuin mitä oikeudenkäynnissä. Sovinnot voivat olla hyvinkin maanläheisiä ja voidaan sopia esimerkiksi, että tapaamisista sovitaan toisen osapuolen vuorotyön takia kerran kuukaudessa työvuorolistan mukaan. Päätöksenteko sovittelussa on joustavampaa ja yksilöllisempää, yksilöllisiin tilanteisiin. Vanhemmat itse tuntevat lapsensa ja eroperheen tilanteen sekä haasteensa. On siten helpompi sitoutua sellaiseen mitä on itse päättänyt verrattuna siihen, että

päätös on jonkun muun sanelema. Tutkimuksen mukaan, sovittelussa sovintoon päässeet asiat eivät samassa määrin tulleet uudestaan vireille käräjäoikeudessa eikä lastensuojelussa. Sopimukset pitivät paremmin kuin oikeudenkäynti ratkaisut. Hyvää on myös konfliktin laantuminen.

Erityisen hyväksi sovittelussa koettiin se että, vanhemmat itse oppivat ratkaisemaan tilanteita, jos vanhemmille antaa tehtäväksi miettiä mikä olisi mahdollinen sovinnollinen ratkaisu. Vuorovaikutuksesta voidaan myös keskustella siten, että kysytään vanhemmilta, miten he toivoisivat, että millä tavalla lasten asioista viestitään ja miten vaihtotilanteissa toimitaan. Työpareilta saa myös eväitä ja parhaillaan valmennusta sekä tsemppaamista. Parhaimmillaan sovittelu on vahvistava asia.

5.8.1 Oikeudenkäynti parempi vaihtoehto riidan ratkaisemiseen?

Oikeudenkäynti voi olla parempi vaihtoehto kustannussyistä. Kun sovittelu epäonnistuu ja todetaan että asia ei etene, osapuolelle tulee vain kustannuksia, jos mukana on avustaja. Epäonnistunut sovittelu voi myös hidastuttaa. Voi mennä aikaa, että sovittelu järjestetään ja sitten kun asia siirretään takaisin oikeudenkäyntiin, niin siinä voi mennä myös monta kuukautta. Ei ole perheen tai vanhempien kannalta hyväksi, että asia on pitkään vireillä.

Tilanteita voi olla monenlaisia, joissa oikeudenkäynti on parempi vaihtoehto. Voi olla tilanteita, jolloin jompikumpi osapuoli on suostumassa itselle huonoon sovintoon sen takia, että pelkkää oikeudenkäyntiä liikaa. Sovittelijakin voi ajatella näissä tilanteissa, että vanhemmalla olisi paljon paremmat mahdollisuudet oikeudenkäynnissä kuin hän itse ajattelee. Jos jommallakummalla vanhemmalla on päihde- tai huumeongelma, mutta ei sitä itse oikein tunnista tai tunnista, niin sovittelu voi olla vain jankkaamista ja ajanhukkaa, jolloin voi olla parempi, että asia menee oikeudenkäyntiin. Voi olla tilanteita, että näkemykset ovat niin lukossa perustavanlaatuisista asioista, että voi olla kaksi hyvää vanhempaa, mutta he ovat erimieltä aivan kaikesta, ja kumpikaan ei jousta, niin tällainen asia ei välttämättä sovi sovitteluun ja tällöin tuomari joutuu ratkaisemaan asian.

Sovittelija saattaa ajatella, että on parempi, että ulkopuolinen ihminen ratkaisee asian, tilanteissa jossa toinen vanhempi vaatii mahdottomia ja epärealistisia asioita ja vaarana on se että toinen osapuoli antaa liikaa periksi. Joskus voidaan tarvita olosuhdeselvitystä, koska asiaa ei voi muuten ratkaista turvallisesti eli asiassa tarvitaan lisää tietoa. Tällaisissa tilanteissa olosuhdeselvitys voidaan kuitenkin hankkia ja sen jälkeen aloittaa sovittelu.

Tilanteita, joissa oikeudenkäynti on parempi vaihtoehto, on olemassa, mutta ei säännöllisesti tai kategorisesti. Yksi tilanne voi olla, että vanhemmilla on asumisesta kiista ja tiedetään, että vammat asuvat kaukana toisistaan, niin tällaista asiaa voi olla vaikea sovittaa. On tullut tilanne, että ratkaisu tarvitaan oikeudenkäynnistä, koska kumpikaan vanhempi ei anna periksi

mutta vanhemmat voivat elää ratkaisun kanssa. On olemassa ihan siistejäkin riitoja, joissa ei tule paljoa negatiivisia loukkauksia vanhempien välillä, tilanne on vain voinut olla, että kumpikaan vanhempi ei voi luopua ajatuksesta, että ei olisi lähivanhempi. Tilanteita voi olla vaikea sovittaa, jos toinen osapuoli vaikuttaa sovittelussa epätasapainoiselta ja jos toiseen vanhempaan liittyy sellaista huolta, että sitä ei saada haltuun sovittelussa tai jos on vallan epätasapaino, johon tarvitsisi sosiaalitoimen puuttua. On tapauksia, että kyseessä on rajatapaus, mutta lastensuojelu on taustalla työskentelemässä vanhempien kanssa, niin ei voida sanoa, että asiaa ei voitaisiin mielenterveys, väkivalta tai päihdeongelma tilanteessa sovittaa, useinkin ollaan tällaisen asian äärellä. Mutta huoli pitää saada haltuun, että sovittelussa on käsitelty asia siten, että sovinto voidaan vahvistaa.

5.9 Sovittelijoiden omat kommentit sovitteluista

Sovittelija halusi korostaa, että sovittelussa voidaan laajemmin käsitellä asioita, joka voi olla hyvä lapselle. Riidan taustalla voi olla jotain muuta, jotka voivat tosiasiallisesti esteenä tai olla vanhempien huonojen välien taustalla, tällainen voi olla esimerkiksi ositus, joista voidaan keskustella myös sovittelussa. Voidaan siis miettiä mikä on konfliktin oikea syy ja voidaanko tälle syyllä tehdä jotain. Syy voi olla esimerkiksi se, että isovanhempi käyttäytyy huonosti, niin ratkaisuna tähän voidaan pohtia ottaako joku yhteyttä ja keskustele hänen kanssaan ja saada hänet pyytämään anteeksi. Sovittelussa asioita voidaan käsitellä laajemmin kuin oikeudenkäynnissä, jossa asiat voisivat jäädä kokonaan pois. Sovittelussa voidaan saada ihmisten mielestä tärkeät asiat esille ja korjata heidän välinen konflikti parhaassa tapauksessa. Oikeudenkäynti on kapeampaa ja lapsiasioissa pitäisi ennen kaikkea tulevaisuutta ja sen takia on tosi tärkeää, että olisi mahdollisuus pohtia mitä kumpikin vanhempi on tehnyt, että on ajautettu tähän ja mitä meidän pitäisi tehdä ja toimia toisella tavalla jatkossa. Oikeudenkäynti on monesti vaan syyllisten etsimistä, joka voi vaan pahentaa konfliktia, kun taas sovittelu parhaassa tilanteessa ratkaisee konfliktin joustavasti.

Toinen haastateltava halusi korostaa määräaikaisia sopimuksia. Sovittelijan mukaan määräaikaiset eli koesopimukset ovat erittäin hyvä tapa mennä kasvattamaan luottamusta vanhempien välillä tai jos tapaava vanhempi ei ole tavannut lastaan vähään aikaa ja pitää alkaa kasvattaa suhde uudelleen.

Sovittelija koki omassa kommentissa, että molemmilla tavoilla asioita ratkaisseena, niin ehdottomasti ajattelee, että jos sovittelun aloittamisen ehdottomia esteitä ei ole niin toivoisi, että kaikki kokeilisivat sovittelua. Oikeudenkäynnissä välillä turhauttaa, kun näkee että, vanhemmat ja lapsi eivät saa parasta mahdollista ratkaisua, erityisesti sen takia, että kun yleensä kaikkein tärkein asia lapsen hyvin voinnin kannalta on että, vanhemmat pystyisivät yhteistyöhön jatkossa.

6 Asiantuntija-avusteisen tuomioistuinsovittelu vai oikeudenkäyntimenettely vaihtoehtona lapsiasian ratkaisemiseen?

Tässä kappaleessa kerrotaan hieman käsittelystä oikeudenkäyntimenettelyssä ja asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovittelussa. Luvussa myös katsotaan hieman molempien kestoa ajallisesti sekä niiden kustannuksia vanhemmille. Viimeisenä tutkitaan ratkaisuun vaikuttavia tekijöitä.

6.1 Käsittely

Suomen perustuslain mukaan kaikilla on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen käsiteltäväksi. (PL 2§22) Oikeudenkäynti lapsen liittyvässä asiassa on lakiin sidottu. Lapsen huollon, asumisen ja tapaa-misoikeuden vireille paneminen perustuu oikeudenkäymiskaaren 8 lukuun ja asian riitaantu-essa asia käsitellään riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä. (OK 8§4) Oikeudenkäymiskaaren mukaan hakemuksessa tulee ilmoittaa vaatimukset ja niiden perusteet, todisteet sekä mitä todisteilla aiotaan esittää, oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus sekä ilmoittaa millä perusteella tuomioistuin on toimivaltainen. (OK 2§8) Oikeudenkäyntimenettelyssä huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä asia käsitellään oikeudenkäymiskaaren mukaisesti riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Käsittely jakautuu kirjalliseen valmisteluun, suulliseen valmisteluun, mahdolliseen väliaikaismääräyskäsittelyyn, sosiaalitoimen selvityksen hankkimiseen, pääkäsittelyyn ja päätöksen antamiseen.⁸⁴

Oikeudenkäynti voi tulla kysymykseen, niissä tapauksissa, jos sovittelussa ei voida taata lapsen oikeusturvaa. Tällainen tilanne voi olla kyseessä, jos lapsen etu on vaarassa tulla vakavasti laiminlyödyksi tai vanhemmat eivät kykene näkemään lapsen parasta, vaan keskittyvä vaan keskinäiseen riitaan. Esimerkiksi olosuhdeselvityksen avulla voidaan pyrkiä havaitsemaan lapsen kannalta haitalliset olosuhteet ja löytämään hänen kannaltaan paras ratkaisu. Oikeudenkäynnin vastakkaisasettelu ei kuitenkaan edistä vanhempien perhesuhteiden säilymistä, neuvotteluvalmiuksia, konfliktin ratkaisua ja tulevaa yhteistyötä. Oikeudenkäynnissä rajataan muut kuin oikeudellisen ulottuvuuden erimielisyydet asian ulkopuolelle. Oikeudenkäynnissä puheenvuoron saavat pääasiassa oikeuden ammattilaiset eli osapuolten avustajat ja tuomari, eikä osapuolten keskinäinen vuorovaikutus ole keskiössä.⁸⁵

Vaikka lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tulisi käsitellä kiireisenä, oikeudenkäynti lapsiasiansa on pitkä ja monivaiheinen. Kirjallisen valmistelun jälkeen asian käsittely

⁸⁴ HE 186/2013 vp, 5

⁸⁵ Linnanmäki 2019, 106

siirtyy suulliseen valmisteluistuntoon. Vanhemmat usein vaativat väliaikaismääräystä, jos asiassa pyydetään sosiaalitoimen selvitystä. Väliaikaismääräys itsessään on omanlainen oikeudenkäynnin vaihe, jota varten järjestetään erikseen pääkäsittely, jonka jälkeen tuomioistuin antaa väliaikaismääräyksen, siitä miten lapsen asia järjestetään oikeudenkäynnin ajaksi. Sosiaalitoimi hankkii selvitystään varten tietoja usealta viranomaiselta, jonka jälkeen selvityksestä laaditaan kirjallinen raportti. Selvityksen saavuttua, käräjäoikeudessa asiassa järjestetään jatkettu valmisteluistunto ja pääkäsittely, jonka jälkeen asiassa annetaan ratkaisu. Tämä prosessi kokonaisuudessaan kestää noin 9 kuukautta ja joissakin käräjäoikeuksissa tähän prosessiin on mennyt jopa 11 kuukautta.⁸⁶ Hallituksen esityksen mukaan oikeudenkäynnin pitkä kesto voi lukkiuduttua ja kroonista vanhempien välistä riitaa. Ajan kulumisen voi helposti vakiinnuttaa olemassa olevan tilanteen ja toimia toisen vanhemman eduksi.⁸⁷

Asiantuntija-avusteiseen tuomioistuinsovitteluun pääsee kahdella tavalla: suoralla hakemuksella tai asia voi siirtyä osapuolen pyynnöstä sovitteluun oikeudenkäynnistä. Suurin osa sovitteluun edenneistä asioista ovat siirtyneet oikeudenkäynnistä, mutta suoralla sovitteluhakemuksella tulleet asiat ovat lisääntyneet. Sovittelun mahdollisuudesta pyritään kertomaan osapuolille mahdollisimman varhain, jotta mahdollisimman moni sovitteluun soveltuva asia saataisiin oikeudenkäynnistä sovitteluun. Sovittelun aloittamispäätös tehdään osapuolten suosituttua sovitteluun ja sovittelu aloitetaan. Sovittelu tulee aloittaa mahdollisimman pian, mutta viimeistään kuuden viikon kuluessa päätöksen antamisesta. Sovittelutilanteita on nykyisin useampia ja sovittelulle tulisi varata kokopäivä. Ensimmäisellä kerralla keskustellaan käytännönläheisesti perheen arjen sujumisesta ja siitä, että tapaamiset saadaan toteutumaan ja vaikeammat asiat, kuten lapsen huolto ja kirjoilla olo, käsitellään usein vasta myöhemmällä kerralla. Sovittelussa pyritään olemaan joustavia ja muokkaamaan prosessia ja sen tahtia perheen tarpeiden mukaan.⁸⁸

Suomessa on suurimmaksi osaksi ollut käytössä fasilitatiivinen sovittelumalli. Fasilitatiivisessa sovittelumallissa konflikti on osapuolten välinen ongelma, jonka ratkaisemisesta osapuolet ottavat itse vastuun sovittelussa. Sovittelija ei ulkopuolisena ota kantaa sisällöllisiin kysymyksiin, vaan ohjaa keskustelua sekä samalla edistää osapuolten välistä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta. Sovittelussa keskittyminen ei ole osapuolten esittämissä vaatimuksissa, vaan sovittelija pyrkii saamaan osapuolet ymmärtämään ja tuomaan esiin riidan taustalla olevat todelliset tarpeensa ja intressinsä. Sovittelijan väliintulo on vähäinen, sillä hän rohkaisee osapuolia tuottamaan ratkaisun itse. Sovittelussa pyritään saavuttamaan lopputulos, joka

⁸⁶ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.201317

⁸⁷ HE 186/2013 vp, 8

⁸⁸ Peltonen ym. 2022, 77

tydyttää kumpaakin osapuolta ja tavoitteena ei siis ole aineellisen oikeuden mukainen ratkaisu, vaan osapuolten tarpeita vastaava sopimus.⁸⁹

Sovittelu avulla osapuolet voivat pureutua konfliktin taustalla oleviin syihin ja niiden kautta löytää keskinäistä ymmärrystä, parempaa kommunikaatiota ja molemmille tärkeitä tarpeita ja intressejä. Sovittelussa osapuolten välisiä suhteita on mahdollista parantaa yhteistyön ja kommunikoinnin kautta.⁹⁰

Sovittelu mielletään yleensä paremmaksi menettelyksi käsitellä eroon ja lapseen liittyvät erimielisyydet. Osapuolet ovat yleensä tyytyväisempiä sovitteluun menettelynä, kuin oikeudenkäyntiin. Tutkimuksien mukaan sovittelussa olleissa asioissa huoltajan osallistuminen lasten elämään ja tapaamiset olivat tiiviimpiä kuin niissä tapauksissa, jotka oli käsitelty oikeudenkäynnissä.⁹¹

Sovittelu on prosessina vapaaehtoinen. Vapaaehtoisuudella sovittelussa tarkoitetaan vapaaehtoisuutta osallistua menettelyyn ja vapaaehtoisuutta osapuolille ratkaista asia haluamallaan tavalla. Sovittelun läsnäolon hyväksyminen sovittelussa katsotaan myös vapaaehtoisuuteen. Vapaaehtoisuus kulkee läpi menettelyn, sillä osapuolet voiva keskeyttää sovittelun milloin tahansa ja vapaaehtoisuus edistää osapuolten sitoutumista menettelyyn ja asian ratkaisuun.⁹²

Norjassa sovittelu on pakollinen menettely. Vanhempien, joilla on alle 16-vuotias lapsi, täytyy osallistua sovitteluun ennen kuin vanhempain vastuuta, ulkomaille muuttoa lapsen kanssa tai huoltajuutta tai tapaamisoikeutta asia laitetaan vireille. Avioliitossa olevien vanhempien täytyy osallistua sovitteluun tai perhe ennen avioeron myöntämistä, jos heillä on alle 16-vuotias lapsi. Sovittelun tarkoitus on rohkaista vanhempia löytämään kirjallinen ratkaisu koskien vanhempainvastuuta, huoltajuutta ja tapaamista. Osallistuttuaan tunnin ajan sovitteluun vanhemmat saavat sovittelua koskevan todistuksen, mutta sovittelua voidaan kehottajaa jatkaa vielä tämän jälkeen tarvittaessa kolmen tunnin ajan. Läänin kuvernööri voi molempien vanhempien pyynnöstä määrätä, että vanhempainvastuuta, huoltajuutta ja tapaamista koskeva kirjallinen sopimus voidaan panna täytäntöön määräysten mukaisesti.⁹³

Euroopan neuvosto on todennut, että perhesovittelun avulla voidaan parantaa kommunikaatiota perheenjäsenten välillä, vähentää riidan osapuolten välistä konfliktia, vähentää erosta johtuvia kustannuksia ja varmistaa henkilökohtaisten yhteyksien jatkuvuus vanhempien ja

⁸⁹ Aaltonen 2015, 8

⁹⁰ Auvinen 2006, 34

⁹¹ Linnanmäki 2019, 105

⁹² Linnanmäki 2019, 31

⁹³ Ministry of Children and Families, Act relating to Children and Parents (the Children Act)

lasten välillä. Neuvosto kehottaakin valtiota ottamaan käyttöön tai edistää perhesovittelua tai tarvittaessa vahvistaa olemassa olevaa perhesovittelua.⁹⁴

6.2 Oikeudenkäyntikulut

Asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, asianosaiset vastaavat itse oikeudenkäyntikuluistaan, jollei ole erityistä syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan osaksi tai kokonaan vastapuolensa oikeudenkäyntikulut. (OK 21§2) Riita-asian oikeudenkäyntikulut muodostuvat oikeudenkäynnin asianosaisille aiheuttamista kuluista, jotka yhdessä muodostavat kokonaiskustannukset, jotka usein jäävät osapuolten itsenä maksettaviksi. Oikeudenkäyntikulut muodostuvat suurimmaksi osaksi asianajajille sekä muille oikeudenkäyntiavustajille maksettavista palkkioista. Yhteiskunta on muuttunut ja säännökset ovat sitä myötä lisääntyneet ja niiden tulkitseminen on siten entistä vaikeampaa. Asianosaisille siten entistä enemmän tarve pyrkiä lainosaajan puoleen, jotta oikeudenkäynnistä olisi oikeudenmukaista ja asianosaiset olisivat tietoisia oikeuksistaan. Oikeudenkäyntiavustajan palkkion määrä perustuu asianosaisen ja avustajan väliseen sopimukseen. Palkkion määrään olennaisesti vaikuttaa, kuinka perusteellista työtä avustajalta odotetaan. Asianosaisen varallisuus vaikuttaa myös sopimuksen määrittelyyn, jos asianosainen luulee voittavansa jutun, saatetaan kulujenkin osalta ottaa isompia riskejä.⁹⁵

Käräjäoikeudessa oikeudenkäynnissä lakimiesavustajan työ koostuu asiakkaiden kanssa käytävistä neuvotteluista, asiakirjoihin tutustumisesta, oikeuteen laadittavista kirjallisista hakuksista, vastauksista ja lausumista, avustamisesta istunnoissa, mahdollisesta valituksesta hovioikeuteen ja avustamisesta hovioikeuskäsittelyssä.⁹⁶

Oikeusapulaissa (2002/257) säädetään, että oikeusapua myönnetään henkilölle, joka tarvitsee asiantuntevaa apua oikeudellisessa asiassa ja joka ei taloudellisen asemansa vuoksi kykene itse suorittamaan sen hoitamiseen vaatimia kuluja. Oikeusapuun sisältyy oikeudellinen neuvonta sekä tarpeelliset toimenpiteet ja avustaminen tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä vapautus eräistä asian käsittelyyn liittyvistä menoista. (OaL 1§1) Avustajan käytöstä johtuvat kustannukset voi siis asianosainen maksaa itse tai se voidaan maksaa julkisista varoista oikeusavulla tai oikeudenkäyntikulujen turvaamiseksi otetulla oikeusturvavakuutuksella. Julkinen oikeusapu voidaan myöntää avun hakijoiden käyttövaroja koskevien rajojen mukaisesti joko täysin korvauksetta tai osakorvausta vastaan. Käräjäoikeudessa käsiteltävissä huoltoriidoissa noin 95% hakijoista käyttivät asiansa hoitamiseen oikeudellista avustajaa. Asianajajaa käyttivät noin puolet ja julkista oikeusavustajaa käyttivät noin 40 prosenttia, ja 10 prosentilla oli muu julkinen avustaja. Loput 5 % hoitivat asiansa itse ilman oikeudellista

⁹⁴ Euroopan neuvosto 2006.

⁹⁵ HE 107/199, 3

⁹⁶ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013 Loppuraportti, 117

avustajaa.⁹⁷ Asianajajien keskimääräinen tuntihinta on noin 120-150 euroa tunnilta. Käräjäoikeudessa noin 60 prosentissa asioista asianajokulut maksetaan valtion varoista, loppuissa tapauksissa osapuolet maksavat kulunsa itse tai osapuolilla on oikeusturvavakuutus, joka auttaa kattamaan kuluja. Avustajan keskimääräinen tuntimäärä pääkäsitteeseen edetessä on noin 20 tuntia, joten voimme päätellä, että avustajan kulujen määrä osapuolta kohti on noin 2 400-3 000 euroa.⁹⁸

Sovittelulain mukaan osapuolet vastaavat itselleen sovittelusta aiheutuneista kustannuksista itse. (4§24 SovL) Sovittelussa osapuolet voivat käyttää apunaan lakimiesavustajaa. Lakimiehen rooli sovittelussa on hieman erilainen kuin oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäynnissä lakimiehen rooli on juridisilla keinoilla voittaa asia, kun taas asiantuntija-avusteisessa tuomioistuinsovitte- lussa lakimiehen rooli on tukea sovinnollisen ratkaisun saavuttamista. Sovitteluistuntoa en- nen lakimiesavustajan rooli on valmistella asiakasta sovitteluun kertomalla sovittelusta ja sen etenemisestä sekä sovittelun kuluista ja omasta roolista sovittelussa. Sovittelun alkuvaiheessa lakimiesavustaja ei osallistu aktiivisesti keskusteluun vaan pysyttelee taustalla ja on vanhem- man tukena tarvittaessa. Avustajalla on aktiivisempi rooli sovittelussa tauoilla, joiden aikana hän voi käydä tilannetta läpi asiakkaansa kanssa. Neuvotteluvaiheessa lakimiesavustaja voi asiakkaan kanssa etsiä yhdessä uusia vaihtoehtoja ja tehdä ehdotuksia ratkaisun löytämiseksi. Luovasta työskentelevä avustaja onkin usein ratkaiseva apu sopimuksen saavuttamiseksi. Laki- miesavustaja on sovitteluissakin asiakkaansa juridinen neuvonantaja. Käytännössä laki- miesavustaja voi selvittää asiakkaalle mitä eri ratkaisuvaihtoehtot tarkoittavat juridisesti ja miten ne vaikuttavat vanhemman ja lapsen elämään.⁹⁹

Asiantuntija-avusteisen sovittelua koskevan kokeilun väliraportin mukaan ottaen huomioon seurannan osoittamat sovitteluun kuluvat työtunnit, voidaan tulosten perusteella kuitenkin todeta, että asian päättyessä sovittelussa sopimukseen, yksityisestä avustajasta valtiolle koi- tuvat kustannukset ovat alhaisemmat kuin oikeudenkäynnissä. Kuukausipalkkaisten julkisten oikeusavustajien kustannusten laskeminen on vaikeaa. Lakimiesavustajien mukaan asiakkaan valmistelu sovitteluun ja hänen jälkikäteinen sitouttamisensa tehtyyn sovintoon vaativat avus- tajalta työtä mutta ottaen huomioon oikeudenkäyntimenettelyyn kuluva aika, voidaan arvi- oida, että oikeusavustajilta kuluu sovitteluasian hoitamiseen keskimäärin vähemmän aikaa kuin oikeudenkäynnin hoitamiseen.¹⁰⁰ Sovittelussa lakimiesavustajan työtä säästyy muun mu- assa sen vuoksi, että sovittelu tapahtuu keskitetysti ja lakimiesavustajilta kuluu sovitteluis- tuntoihin 1-2 päivää. Valmistautumiseen tarvitaan 1-2 neuvottelua asiakkaan kanssa.

⁹⁷ Valkama & Lasola 2008, 6-7

⁹⁸ Hämäläinen 2010, 17

⁹⁹ Aaltonen 2020, 500-501

¹⁰⁰ Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2012, Väliraportti, 39-40

Jälkitöitä ei yleensä sovitteluista tule.¹⁰¹ Sovittelu voi aiheuttaa asiakkaalle tai valtiolle ylimääräisiä kustannuksia, jos sovittelu epäonnistuu ja juttu palaa oikeudenkäyntiin. Lakimiesavustajat ovat olleet huolissaan erityisesti itse maksavien asiakkaidensa oikeudenkäyntikulujen nousemisesta korkeiksi.¹⁰² Vuonna 2022 karkean arvion mukaan noin 70 % tapauksista päättyy sovintoon. Lopuissa 30 % osa on niitä, joissa sovintoa ei synny.¹⁰³

6.3 Ratkaisu

Käräjäoikeudessa ratkaisun asiassa tekee tuomari. Tuomioistuinlain (673/2016) mukaan tuomarilla on velvollisuus ratkaista hänen käsiteltäväkseen jaettu asia. (Til 9§1) Tuomarin ratkaisupakko tarkoittaa, asia on pakko ratkaista ja asia ei ratkea esimerkiksi tulkintavaikeuden vuoksi.¹⁰⁴ Oikeudenkäymiskaaren mukaan ratkaisussa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä. (OK 24§1) Virallisperiaate kuitenkin ilmenee ratkaisuaineiston hankintaa ohjaavana periaatteena lapsiasiassa. Periaatteen tarkoituksena on asian riittävä selvittäminen niin, että tuomioistuin voi selvityksen perusteella tehdä lapsen edun mukaisen ratkaisun. Selvityksen tulee olla niin täydellinen, että todistusharkinta voi tapahtua pätevästi.¹⁰⁵

Tuomioistuin ei saa ratkaista muuta tai enempää kuin asianosainen on vaatinut. (OK 24§3) Indispositiivisen luonteen vuoksi lapsiasiassa tuomari ei ole sidottu asianosaisten vaatimuksiin, vaan tuomarin täytyy ratkaista asia lapsen edun mukaisesti.¹⁰⁶ Huoltoriidassa kuitenkin väittämistaakka tarkoittaa, että asianosaiset eivät voi väitteillään tai prosessitoimillaan kokonaan määrätä prosessista eivätkä täysin vapaasti todisteiden esittämisestäkään, vaan tuomioistuimen tulee materiaalisen prosessin johdon keinoin selvittää lapsen edun kannalta tärkeät kysymykset.¹⁰⁷ Oikeudenkäynnissä tuomari ratkaisee vanhempien välisen juridisen riidan, mutta tuomarilla ei juurikaan ole mahdollisuutta selvittää sellaisia vanhempien arkisia ongelmia, jotka aiheuttavat heidän välille toistuvia riitoja. Juridisten kysymysten taakse jäävät kaikki muut vanhempien väliset erimielisyydet, motiivit ja tunteet sekä kommunikaatio ongelmat, jotka ylläpitävät konfliktia.¹⁰⁸

Oikeudenkäynti perustuu vastakkainasettelulle ja repii jo valmiiksi tulehtuneita kipukohtia ja pitää yllä konfliktia pitkään päätöksen antamisen jälkeenkin. Oikeudenkäyntiä menettelynä ei

¹⁰¹ Peltoniemi ym. 119

¹⁰² Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013 Loppuraportti, 117

¹⁰³ Peltoniemi ym, 77

¹⁰⁴ Helenius & Linna 2024, 54

¹⁰⁵ Auvinen 2006, 40

¹⁰⁶ Aaltonen 2009, 132

¹⁰⁷ Auvinen 2006, 40,

¹⁰⁸ Parkkisenniemi, 31

ole tarkoitettu ratkaisemaan tunteisiin liittyviä ristiriitoja. Tuomioistuimien tarkoitus on tehdä päätöksen lapsen asioista, mutta vanhempien välinen konflikti ei läheskään aina helpotu.¹⁰⁹

Oikeudenkäynti on hyvä menettely, jos ratkaisu halutaan tehdä todistelun ja neutraaliin lakiin perustuva ratkaisu tai ennakkopäätös. Sovittelussa pyritään ratkaisemaan osapuolten konflikti eli oikeudenkäynti riita. Sovittelu on paras menettely, kun halutaan keskustella osapuolten tunteista ja intressistä ja säilyttää hyvät suhteet.¹¹⁰

Sovittelussa ratkaisun yksilöllisyys ja luovuus on yksi ratkaisun elementeissä sovittelussa. Sovittelussa ratkaisu voi olla hyvin räätälöity ja sopivat yksilöllisesti osapuolten tilanteisiin. Ratkaisut ovat standardiratkaisujen vaihtoehtoja ja voivat sisältää esimerkiksi anteeksipyyntöjä, tai muita palveluita ja lupauksia tietynlaisesta käyttäytymisestä.¹¹¹

Sovittelussa osapuolet saavat apua sovittelijalta mutta viimekädessä ratkaisevat asiansa itse. Vanhempien oikeusturva perustuu heidän itsemääräämisoikeuteensa, sillä sovittelu on vapaaehtoista ja konfliktin ratkaisuun vaikuttaa osapuolten käsitys oikeudesta, reiluudesta, sopivuudesta periaatteesta ja asian oikeasta järjestämisestä. Itsemäärääminen katsotaan edistävän tyytyväisyyttä, tapauskohtaisesti räätälöitynä ja osapuolten tarpeita ja intressejä vastaavia ratkaisuja sekä päätöksiin sitoutumista ja niiden noudattamista. Osapuolet saavat kontrollin elämästään ja voivat vaikuttaa niihin ratkaisuihin ja järjestelyihin, joiden kanssa heidän tulee elää jatkossa, kun he ottavat vastuuta omien asioiden käsittelystä ja ratkaisusta.¹¹²

Sopimus, joka on vanhempien itsensä tekemä, sitouttaa heitä ratkaisun noudattamiseen. Sopimus on helpompi hyväksyä, kuin tuomioistuimen päätös, koska sovinnossa kummankaan vanhemman ei tarvitse kokea hävinneensä. Tutkimuksien mukaan, ihmiset ovat tyytyväisempiä menettelyyn, joihin voi itse osallistua ja vaikuttaa.¹¹³

Hallituksen esityksen mukaan yli puolet käräjäoikeuksissa käsiteltävistä huoltoriidoista koskee aiemman huolto- tai tapaamisratkaisun muuttamista. Osa uusintariidoista muodostuu vaikeiksi, kroonistuneiksi konflikteiksi, joissa riita on toistuvaa. Tällaisten riitojen osuudeksi on arvioitu käräjäoikeuksissa 25 prosenttia ja hovioikeuksissa jopa 34 prosenttia¹¹⁴

¹⁰⁹ HE 186/2013 vp, 8

¹¹⁰ Linnanmäki 2019, 36

¹¹¹ Linnanmäki 2019,

¹¹² Linnanmäki 2019, 169

¹¹³ Aaltonen 2015, 60

¹¹⁴ HE 186/2013 vp, 5

7 Johtopäätökset

Koen, että asiantuntija-avusteinen tuomioistuin on omalta osaltaan varmasti mullistanut lapsiasioiden ratkaisua tuomioistuimissa. Vanhemmilla on usein sellainen käsitys käräjäoikeudella asioimisesta, että sinne mennään vaan riitelemään lapsen asioista, jolloin riita luovutetaan asianajajille, jotka pilkkovat asian juridisiin vaatimuksiin ja perusteluihin. Lopulta pitkän ja uuvuttavan prosessin jälkeen täysin ulkopuolinen henkilö antaa ratkaisun asiassa. Ratkaisun, johon ei välttämättä kumpikaan vanhempi ole tyytyväinen. Sovittelusta kuitenkin vanhemmat voivat saada nopeasti molemmille osapuolille sopivan ratkaisun, sekä jatkaa kommunikaatiota lapsen asioista paremmassa hengessä.

Sovittelijoiden mukaan sovittelun aloittamiselle ei ole juurikaan kategorisia esteitä, mutta sovitteluun pitää voida tulla avoimella mielellä, eikä vakuuttamaan sovittelijaa tai toista osapuolta oman näkemyksen oikeellisuudesta. Mielenterveys- ja päihdeongelmatkaan eivät välttämättä ole esteenä sovittelun aloittamiselle, ja sovittelussa on parhaillaan sovittu vanhemman kanssa, jolla on päihdeongelma seuloissa käymisestä. Sovittelussa voi parhaillaan saada arvokasta ohjausta ja hyviä oppeja jatkoa ajatellen.

Haastattelujen mukaan paras asia sovittelussa on, että siellä saadaan ratkaistua vanhempien konflikti kokonaisuudessaan. Vanhempien riidan taustalla voi olla muitakin kuin lapsen asioiden järjestely, esimerkiksi riita omaisuuden osituksesta tai tulehtuneet välit lapsen isovanhempiin. Sovittelussa vanhemmat saavat tilaa ja vapauden puhua sellaisistakin asioista, jotka ei oikeudenkäynnissä oteta puheeksi, mutta ovat merkittävä osa konfliktia.

Vanhemmat saavat sovittelussa kahdelta ammattikunnan edustajalta myös opastusta ongelman ratkaisuun, siten että vanhemmat oppivat parhaillaan tulevaisuudessa ratkaisemaan ongelmat yhdessä. Sovittelussa voidaan keskustella myös vanhempien välisestä kommunikaatiosta ja miten vanhemmat toivoisivat jatkossa viestivän lapsen asioista. Kuten haastatteluissa tuli ilmi, lasten elämässä tulee paljon tilanteita, jolloin vanhempien tulee osata kommunikoida keskenään ja tehdä yhdessä päätöksiä lasta koskien. Tällaisia tilanteita varten sovittelusta voi saada paljon hyviä oppeja tulevaisuutta varten.

Useasti vanhempien on tarve saada vahvistusta siitä, kuka on oikeassa ja kuka väärässä. Tämä voi johtaa puolin ja toisin syyttelyyn, joka voi johtaa turhautumiseen sekä huonoon tunnelmaan yhteisessä tilassa. Erillisneuvotteluissa tilanne voidaan laittaa paussille hetkeksi ja vanhemmat voivat luottamuksella keskustella sovitteluparin kanssa erikseen. Tällaista mahdollisuutta oikeudenkäynnissä ei ole, vaan asiassa edetään prosessisuunnitelman ja oikeudenkäyntikaaren mukaisen käsittelyjärjestyksen mukaan.

Sovittelussa ratkaisu voidaan tehdä vanhempien yksilöllisten elämän tilanteiden mukaan. Sovinnossa voidaan ottaa huomioon sellaisia asioita, joita oikeudenkäynnissä ei voida ottaa

ratkaisuun mukaan. Tapaamisista sovittaessa voidaan ottaa huomioon toisen osapuolen vuoro-työ, siten että vanhemmat sopivat tapaamisista esimerkiksi kerran kuukaudessa toisen työvuorojen mukaan. Sovittelussa voidaan myös sopia muista käytännön asioista paljon joustavammin, kuin oikeudenkäynnissä ja vanhemmat saavatkin tätä kautta parhaillaan juuri heidän tarpeisiinsa sopivan ratkaisun. Sovittelussa tehdyt ratkaisuja noudatetaankin yleensä paljon paremmin ja vanhemmat ovat sitoutuneita sopimukseen, jonka ovat itse tehneet. Sovittelussa sovintoon päässeiden perheiden asiat tulevatkin harvemmin uudelleen vireille käräjäoikeuteen, kuin oikeudenkäyntimenettelyssä ratkaistut, tällöin voidaan parhaillaan katkaista vanhempien välinen oikeudenkäyntikierre.

Sovittelussa saadaan myös kokeilla esimerkiksi tiettyä tapaamisrytmiä. Kokeilusopimuksien idea, on että vanhemmat tekevät sopimuksen tietyksi ajaksi, jonka jälkeen palaavat sovitteluun ja tarkastavat sovinnon ja tekevät uuden lopullisen sopimuksen tai kokeilusopimuksen. Kokeilusopimuksia voidaan tehdä useampia ja parhaillaan sen avulla vanhemmat kasvattavat luottamusta myös toisiaan kohtaan. Kokeilu sopimuksenhyöty on myös siinä, että sitä sopimusta voidaan noudattaa sovittu aika, jonka jälkeen sitä voidaan tarvittaessa muokata tilanteen vaativalla tavalla. Oikeudenkäynnissä ei tällaista vaihtoehtoa ole vaan ratkaisu, joka annetaan, on voimassa niin kauan, kunnes asia laitetaan uudelleen vireille, elleivät vanhemmat yhdessä toisin päättä.

Ennen sovitteluun tulemista vanhempien tulisi sisäistää se, että sovittelija ei ole sovittelussa ratkaisemassa asiaa auktoriteettina vanhempien puolesta, vaan tarkoitus on, että vanhemmat yhdessä toisilleen keskustellen löytävät yhdessä ratkaisuja käsillä oleviin ongelmiin. Sovittelun ongelmana joskus koetaan, se että vanhemmat tulevat hakemaan sovittelusta vahvistus omaan näkemykseen, miten asioiden tulisi olla, joka ei yleensä johda pitkälle. Myös vakava väkivallan uhka voi olla esteenä sovittelun aloittamiselle, sekä vanhemman päihdeongelman kieltäminen. On myös tilanteita, joissa on niin paha vallan epätasapaino vanhempien kesken, jossa tulee vaikutelma, että toinen osapuoli ei saa sanottua omia näkemyksiään. Tällaisissa tilanteissa sovittelu saatetaan joutua keskeyttämään.

Johtopäätöksenä haastattelujen ja muun materiaalin pohjalta voin todeta, että sovittelu on monella tavalla vanhemmilla hyödyllinen menetelmä. Sovittelua kannattaa aina kokeilla, sillä jos asiassa ei päästä sopimukseen, voidaan asia siirtää oikeudenkäyntiin. Lapsen edun mukaista olisi aina, että vanhemmat voisivat aina kommunikoida ja hoitaa lapsen asioita keskenään hyvässä hengessä. Apuja tällaiseen voi saada sovittelusta, ja sovittelu voi parhaillaan olla hyvin vahvistava asia vanhemmille.

Jatkotutkimuksena asiaa voitaisiin selvittää vanhempien itsensä näkökulmasta. Vanhemmilta voitaisiin asiantuntija-avusteisen sovittelun päätteeksi kysyä, miten he ovat itse kokeneet sovittelun. Asian tiimoilta voitaisiin tehdä jatkotutkimuksia esimerkiksi jonkun ajan päästä,

esimerkiksi vuoden päästä sovittelusta, että miten vanhempien sopimus on pitänyt, ja onko sovittelusta ollut erityisesti kommunikaation osalta hyötyä

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

Aaltonen Anna-Kaisa 2015, Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimessa. Helsingin Kauppakamari Oy.

Aaltonen Anna-Kaisa 2020, Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa. Edita Publishing Oy

Hakalehto Susanna 2018, Lapsioikeuden perusteet, Alma Talent Oy Helsinki

Hakalehto & Toivonen 2021, Lapsen oikeudet perheessä, Helsingin Kamari Oy

Hirvonen Ari 2011, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17.

Kangas Urho 2023, Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet, Alma Talent Oy Helsinki

Linnanmäki Kirsikka, 2019. Lapsen etu huoltoriidan tuomioistuinsovittelussa. Alma Talent Oy.

Puusa Anu & Juuti Pauli 2020, Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy.

Tolonen & Linnanmäki 2020, Uudistunut lapsenhuoltolaki, Alma Talent Oy Helsinki

Valkama Elisa & Lasola Marjukka 2008, Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Vuorenpää Mikko 2023, Prosessioikeuden perusteet. Alma Talent.

Lait ja sopimukset

Euroopan ihmisoikeussopimus (1999/63)

Oikeusapulaki (257/2002)

Oikeudenkäymiskaari (1734/4)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361)

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta (1996/619)

Suomen perustuslaki 731/1999

Sosiaalihuoltolaki (2014/1301)

Tuomioistuinlaki (673/2016)

YK:n lapsenoikeuksien yleissopimus

Oikeuskäytäntö:

Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä 2010.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin 2000, Nuutinen vs Suomi.

Euroopan neuvosto 2006, Recommendation No R (98) 1 on Family Mediation.

HE 186/2013 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain, riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 5 ja 10 §:n sekä sosiaalihuoltolain 17 §:n muuttamisesta
Hansson-Anttonen ym. 2023, Opas lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi

HE 107/1998 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 8 ja 9 §:n sekä käräjäoikeuslain 19 §:n muuttamisesta.

HE 88/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Hämäläinen Juha 2010. Kalliit erot. Selvitys huoltoriitojen kustannuksista. Lastensuojelun Keskusliitto / Neuvokeskus.

Lakivaliokunta 2018, Valiokunnan mietintö LaVM 12/2018 vp— HE 88/2018 vp

Oikeusministeriö. Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilukäräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2012 väliraportti.

Oikeusministeriö. Asiantuntija-avusteista huoltoriitojen sovittelua koskeva kokeilu käräjäoikeuksissa 1.1.2011-31.12.2013, Loppuraportti. Oikeusministeriö.

Parkkisenniemi Laura, Sovittelu perhe- ja lapsioikeudellisissa oikeudellisissa asioissa?

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:5, YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:5, YK:n yleiskokouksen lasten erityisistunnon edellyttämä Suomen kansallinen toimintasuunnitelma. PDF.

Peltonen ym. 2022. Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet. Valtioneuvosto

Peltonen ym. 2022, Suomalaisen sovittelun tila ja mahdollisuudet. Valtioneuvosto.

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke 2016, Oikeudenkäynti lapsiasioissa. Käsittelijän opas.

Nettilähteet:

Eduskunta, Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Viitattu 24.4.2024

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lapsen-huolto-ja-tapaamisoikeus.aspx

Act relating to Children and Parents (the Children Act). Viitattu 28.5.2024.

<https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1981-04-08-7>

Asiantuntija-avuteinen huoltoriitojen sovittelu valtakunnalliseksi, 2014. Oikeusministeriö Viitattu 10.3.2024

<file:///C:/Users/OMISTAJA/Downloads/L%C3%A4hdeviitteet%20ja%20l%C3%A4hteiden%20merkint%C3%A4%20tekniset%20ohjeet%20juridiikka2023.pdf>

Eduskunta 2019, Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Viitattu 23.4.2024

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/lapsen-huolto-ja-tapaamisoikeus.aspx

Taulukot

Taulukko 1: Tuomareiden kokemus lapsiasian ratkaisemisesta oikeudenkäyntimenettelyssä ja asiantuntija-avusteisessa sovittelussa 40

Liitteet

Liite 1: Haastattelu kysymykset	65
---------------------------------------	----

Liite 1: Haastattelu kysymykset

1. Taustaa, kuinka kauan olet ratkonut lapsiasioita tuomioistuimessa? Kuinka kauan olet
2. Kuinka monta asiaa sovittelet keskimääräisesti kuukaudessa?
3. Mitä asioita sovittelijalta odotetaan?
4. Miten valmistaudut sovitteluun?
5. Miten sovittelutilanne yleensä etenee?
6. Mikä sovittelussa on erityisesti hyvää?
7. Millaiset asiat koet haastaviksi sovittelussa?
8. Millaiset asiat koet haastaviksi oikeudenkäynti menettelyssä?
9. Onko sovittelussa jotain, jota voisi edistää tai parantaa?
10. Onko tilanteita, jolloin sovittelua ei kannata aloittaa?
11. Onko tai miten sovittelu on mielestäsi osapuolille hyödyllistä?
12. Onko tai miten oikeudenkäynti menettely osapuolille?
13. Onko vielä jotain, mitä haluaisit sovittelusta korostaa?